The Athens Jean Monnet Papers

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Working Paper Nr. 9/2018

Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Παρούλα Νάσκου-Περράκη

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ISSN 2459-3125

Copyright 2018
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Κλεομένους 22Α, 106 75 Αθήνα
Τηλ. 210 72 20 508 Fax: 210 3617711
Email: jmcenter-athens@pspa.uoa.gr, www.jmc.pspa.uoa.gr

All rights reserved

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet δεν υιοθετεί πολιτικές ή άλλες θέσεις. Καταβάλλει, μάλιστα, προσπάθεια να παρουσιάζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται σε όλες τις εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους ίδιους τους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Κέντρου, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Η Παρούλα Νάσκου-Περράκη σπούδασε στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Αναγορεύτηκε Διδάκτωρ Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής Κομοτηνής (ΔΠΘ).

Δίδαξε στη Νομική Σχολή Κομοτηνής από τον Δεκέμβριο του 1974 έως τον Μάρτιο του 1993, ενώ, από το 1994 ως το 2014 δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, όπου και υπήρξε Διευθύντρια της Έδρας UNESCO του Πανεπιστημίου Μακεδονίας για τη Διαπολιτισμική Πολιτική καθώς και της σειράς «Δημοσιεύματα Έδρας UNESCO».

Διετέλεσε Γενική Γραμματέας του Κέντρου Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (1997-2007), επισκέπτρια καθηγήτρια στη Νομική Σχολή του Capital University, Colombus, Ohio των ΗΠΑ (2001, 2009, 2011), δίδαξε στο Summer School του Ανωτέρω Πανεπιστημίου που πραγματοποιείτο στη Θεσσαλονίκη (1997-2005), στην Εθνική Σχολή Δικαστών, στο European Master's on Human Rights and Democratization στη Βενετία (2002), στο Μεταπτυχιακό του Ινστιτούτου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στη Βέρνη (2002, 2003) και στο Διεθνές Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο Στρασβούργο (2010).

Αναγορεύτηκε Επίτιμη Διδάκτωρ του Τμήματος Νομικής και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Neophit Rilsky του Blagoevgrad της Βουλγαρίας (2003). Διετέλεσε μέλος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού Hellenic Review of European Law (2004-2007) και είναι μέλος της επιστημονικής επιτροπής της Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών (1998-).

Το 2011 ορίστηκε Δικαστής ad hoc στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Από το 2012 συμμετέχει στην ECRAN για τη δημιουργία μεταπτυχιακού για τα δικαιώματα του παιδιού. Είναι μητέρα δύο παιδιών. Έχει δημοσιεύσει σειρά βιβλίων και επιστημονικών άρθρων στα Ελληνικά., Γαλλικά και Αγγλικά.

Περιεχόμενα

Α. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ 5
Α.1. Η προστασία του αιτούντα άσυλο από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο 6
Α.1.1 Σε παγκόσμιο επίπεδο 6
Α.1.1.1.Η διαδικασία απονομής της ιδιότητας του πρόσφυγα 9
Α.1.1.2.Η έννοια πρόσφυγας σε αντιδιαστολή με άλλες σχετικές έννοιες. 10
Α.1.1.3. Αιτών άσυλο εν αναμονή αναγνώρισης του καθεστώτος πρόσφυγα 12
Α.1.1.3.1. Οι ρήτρες υπαγωγής 12
Α.1.1.3.1.1 Πέραν όμως από τις ανωτέρω κατηγορίες, η Σύμβαση στο άρθρο 1 Α2 δίνει το «νέο» ορισμό του πρόσφυγα και καθορίζει τις προϋποθέσεις εφαρμογής του 13
Α.1.1.3.2 Ρήτρες Παύσης 20
Α.1.1.3.3. Ρήτρες αποκλεισμού 22
Β. Η ΠΑΡΟΧΗ ΑΣΥΛΟΥ 25
Β.1 Αιτούντες άσυλο που βρίσκονται παράνομα στη χώρα υποδοχής (άρθρο 31)..... 27
Β.2. Η δεύτερη διάταξη αφορά την απαγόρευση απέλασης (άρθρο 32)..... 28
Β.2.1.Νομική βάση για την απέλαση προσφύγων 28
Β.3.. Απαγόρευση απέλασης ή επαναπροώθησης (άρθρο 33) 32
Γ. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΤΟΥΝΤΑ ΑΣΥΛΟ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ 38
Γ.1. Αφρικανική Ήπειρος 38
Γ.2. Ασία 38
Γ.3. Αμερικανική Ήπειρος 38
Γ.4. Ευρώπη 40
Γ.4.1.Το Συμβούλιο της Ευρώπης 40
Γ.4.2.Ευρωπαϊκή Ένωση 40
Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 44

Η έννοια και η λειτουργία του θεσμού του ασύλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο[1]

*Παρούλα Νάσκου-Περράκη[2]

Α. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ

Άσυλο σημαίνει ιερό και απαραβίαστο τόπο. Ετυμολογικά άσυλο είναι ουδέτερο του επιθέτου άσυλος, που σημαίνει «ασφαλής», «απαραβίαστος και προέρχεται από το στερητικό "α" και το "συλώ" που σημαίνει λεηλατώ. Το άσυλο αποτελεί έναν πανάρχαιο θεσμό με προέχοντα ανθρωπιστικό χαρακτήρα, που παρέχεται από το κράτος σε ένα άτομο του οποίου η ζωή κινδυνεύει. Το άσυλο, επομένως, συνεπάγεται την παροχή προστασίας κι ενός καταφυγίου στο άτομο εκείνο που έχει εγκαταλείψει τη χώρα του από φόβο να υποστεί δίωξη, και βρίσκεται σε σοβαρό κίνδυνο.[3]

Η διαδικασία της αίτησης ασύλου προσδίδει στον αιτούντα την προσφυγική ιδιότητα, μια και ο αιτών άσυλο είναι το άτομο που υποβάλλει αίτηση σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 (και το Πρωτόκολλο του 1967) για να αποκτήσει το καθεστώς του πρόσφυγα, άλλως την προσφυγική ιδιότητα και να λάβει νομική προστασία και υλική βοήθεια. Από μια άποψη, ο ορισμός του αιτούντα άσυλο είναι ταυτόσημος με αυτόν του πρόσφυγα, μια και πρόσφυγας σημαίνει «αιτούντα άσυλο του οποίου η αίτηση είχε θετικό αποτέλεσμα». Στην πράξη όμως η έννοια του πρόσφυγα είναι ευρύτερη διότι περιλαμβάνει κάθε άτομο που φεύγει από τη χώρα του π.χ. λόγω εμφυλίου πολέμου (π.χ. Συρία), λόγω φυσικών καταστροφών (π.χ. σεισμοί), περιβαλλοντικών αλλαγών (π.χ. τσουνάμι), αλλά όχι

---

[1] Επιθυμώ να συγχαρώ και δημόσια την εκλεκτή Ομότιμη Καθηγήτρια, συνάδελφο και αγαπητή φίλη κα. Καλλιόπη Κούφα, για το Ίδρυμα που συνέστησε στην Πόλη μας για το Διεθνές Δίκαιο και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, για την επιλογή του Δ.Σ. με εκπροσώπους από τις τρεις Νομικές Σχολές και όχι μόνο, για την πρώτη αυτή θεματική γύρω από ένα πάντα επίκαιρο θέμα, για το στολίδι αυτό που κληροδοτεί στη Θεσσαλονίκη σε μια εποχή που ερευνητικά κέντρα ή ινστιτούτα, τα καλύτερα της Ελλάδας υποβαθμίζονται - κλείνουν ή είναι σε παρακμή. Την ευχαριστούμε θερμά για τη γενναιόδωρη χειρονομία της και υποσχόμαστε να στηρίξουμε το Ίδρυμα με κάθε τρόπο.

[2] Καθηγήτρια Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Οργανισμών, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

[3] Βλ. Γενικά P.Weis, Legal Aspects of the problem of asylum, International Law Association, 1964, και P.Hyndman, Asylum and non-refoulement: Are these obligations owed to refugees under International Law, Philippine, L.J.1982, 43 επ., και D. Whittaker, Asylum Seekers and Refugees in the Contemporary World (The Making of the Contemporary World), Routledge, 2005

κατ' ανάγκη λόγω φόβου δίωξης που αποτελεί προϋπόθεση, προκειμένου να προστατευθεί από το δημόσιο διεθνές δίκαιο.

Η χορήγηση ασύλου, σύμφωνα με το δημόσιο διεθνές δίκαιο συνιστά μονομερή προστατευτική πράξη του κράτους κι ένα φυσικό προνόμιο της κυριαρχίας του και δεν απαιτεί περαιτέρω αιτιολογία.[4] Τα κράτη έχουν δικαίωμα να αρνηθούν τη χορήγηση ασύλου, εκτός και αν η άρνηση αυτή παραβιάζει άλλους κανόνες του διεθνούς δικαίου, όπως την αρχή της μη επαναπροώθησης, που θα εξετασθεί παρακάτω.

Η παροχή ασύλου από το κράτος συνιστά μια ειρηνική και ανθρωπιστική πράξη που σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται μη φιλική έναντι του κράτους προέλευσης[5]. Δεν υπάρχει αντίστοιχο ατομικό δικαίωμα να χορηγηθεί σε κάποιον άσυλο. Αυτή η παραδοσιακή αντίληψη επικρατεί ακόμη και σήμερα, αν και στο εσωτερικό δίκαιο λένε συχνά ότι σε ένα άτομο χορηγείται το δικαίωμα του ασύλου[6].

Α.1. Η προστασία του αιτούντα άσυλο από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο

Α.1.1 Σε παγκόσμιο επίπεδο

Σε παγκόσμιο επίπεδο ο ΟΗΕ ασχολήθηκε με το ζήτημα των προσφύγων και του ασύλου από τις πρώτες ημέρες της λειτουργίας του. Στις 15 Δεκεμβρίου 1946 υιοθετήθηκε από τη Γεν. Συνέλευση το Καταστατικό της ''Διεθνούς Οργάνωσης Προσφύγων[7]'' μιας προσωρινής Ειδικευμένης Οργάνωσης, που συστάθηκε για την αντιμετώπιση επειγόντων προβλημάτων, όπως: η ενίσχυση των προσφύγων, η μεταφορά τους ενόψει επαναπατρισμού και η ενσωμάτωση τους στη νέα κοινωνία. Οι δραστηριότητες της έληξαν το 1952. Παράλληλα ιδρύθηκε και το Γραφείο του ΟΗΕ Αρωγής και Έργων για τους

[4] Όπως τόνισε το Διεθνές Δικαστήριο Δικαιοσύνης στην Asylum Case 1950, ICJ Reports 266, σελ. 274.

[5] Τονίστηκε στη 2312 (XXII) Διακήρυξη της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ που υιοθετήθηκε το 1967. Για τη Διακήρυξη βλ. P.Weis, The UN Declaration on Territorial Asylum, CYIL, 1969, σελ. 92-149

[6] A.Grahl-Madsen, Territorial Asylum, S.I.I.L., Upsala, 1978, σελ 1

[7] Βλ. Doc. A/45 της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ. Τέθηκε σε ισχύ στις 10 Αυγούστου 1948 μετά την υπογραφή του από 15 κράτη, UNTS 18. Για τη Διεθνή Οργάνωση Προσφύγων (ΔΟΠ) βλ. L. W. Holborn, L'Organisation Internationale pour les Refugies, Agence Specialise, PUF, Paris, France, σελ. 52 επ.,P.Jacobsen, L'oeuvre de l'Organisation Internationale pour les Refugies, Revue Population, Paris, 1951, vol. VI, σελ. 27, P.Malin, The Refugees, a problem for International Organization, International Organization, vol. I. no3, 1947, Sir. A. Rucker, The Work of the International Refugee Organizations, International affairs, XXV, no. 1., London 1949

Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στη Μέση Ανατολή (UNRWA)[8], προσφέροντας κυρίως υλική βοήθεια στους Παλαιστίνιους πρόσφυγες, παρά διεθνή νομική προστασία. Λίγο αργότερα, το 1950, η Γεν. Συνέλευση του ΟΗΕ δημιούργησε την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR)[9] που άρχισε να λειτουργεί την 1 Ιανουαρίου 1951, με κύριο έργο την ‘’παροχή διεθνούς προστασίας’’ και την ‘’αναζήτηση μόνιμων λύσεων’’ στα προβλήματα των προσφύγων με σκοπό την εθελοντική τους επανεγκατάσταση ή ενσωμάτωση στη νέα εθνική κοινότητα. Η Ύπατη Αρμοστεία δραστηριοποιείται κυρίως γύρω από τρεις άξονες : i) τη σύναψη διεθνών συμβάσεων για την προστασία των προσφύγων, επιβλέποντας την εφαρμογή τους και προτείνοντας τροποποιήσεις όπου χρειαστεί, ii) την προαγωγή, μέσω ειδικών συμφωνιών με τις κυβερνήσεις, της εκτέλεσης οιωνδήποτε μέτρων που θα βοηθούν στην καλυτέρευση της κατάστασης των προσφύγων και στην ελάττωση του αριθμού που χρειάζονται προστασία και iii) την ενθάρρυνση της εισόδου προσφύγων χωρίς διάκριση στο έδαφος των κρατών. Ο Ύπατος Αρμοστής με ετήσιες εκθέσεις του ενημερώνει τη Γεν. Συνέλευση μέσω του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου (ECOSOC) για την κατάσταση των προσφύγων στον κόσμο[10] επικουρούμενος από την Εκτελεστική Επιτροπή για το Ταμείο των Προσφύγων[11] που δημιουργήθηκε από το ECOSOC το 1958. Η Ύπατη Αρμοστεία αποτελεί βοηθητικό όργανο της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ είναι, επομένως, υποκείμενο διεθνούς δικαίου με διεθνή προσωπικότητα[12], διαθέτει δε ειδική εξουσία στα θέματα των προσφύγων, μια εξουσία που της παρέχεται τόσον από τη Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων του 1951[13], όσον και από τη Σύμβαση για τη ρύθμιση ειδικών θεμάτων των προβλημάτων των προσφύγων στην Αφρική που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του Οργανισμού της Αφρικανικής Ενότητας (ΟΑΕ νυν ΑΕ) το 1969[14]. Πέραν του θεσμικού πλαισίου ο αιτών άσυλο προστατεύεται από συμβάσεις από τις οποίες η πιο σημαντική είναι η Σύμβαση περί

[8] Για τον Οργανισμό αυτό βλ. Sir. W. Dale, UNRWA, A Subsidiary organ of the UN, ICLQ 1974, σελ. 565 επ. καθώς και P. Buehrio, The UN and the Palestine Refugee, 1971, σχετικά με την καταγωγή του Οργανισμού και τη δημιουργία του.

[9] Βλ. A/RES/428(V), Statue of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, UN. Doc, HCR/INC/48,4

[10] The Refugee in the Post-War World, Preliminary Report of the Survey of the Refugee problem, United Nations, Geneva 1951, σελ 235-236

[11] Που συστάθηκε με την απόφαση του ECOSOC, Res. 393 B(XIII) 10 Σεπτεμβρίου 1951.

[12] Βλ. Goodwin-Grill, The Refugee in International Law, Clarendon Press, Oxford, 1989, σελ. 132-133

[13] Όπου στο άρθρο 35 αναφέρει : "Τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να συνεργάζονται με το γραφείο του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες....θα διευκολύνουν την αποστολή του να επιβλέπει την εφαρμογή των διατάξεων της παρούσης Σύμβασης".

[14] Στο άρθρο VIII αναφέρει ότι "τα Συμβαλλόμενα μέρη θα συνεργάζονται με την Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες".

του καθεστώτος των προσφύγων της 28ης Ιουλίου 1951[15] και το σχετικό Πρωτόκολλο της 31ης Ιανουαρίου 1967[16]. Ακολουθούν, σε οικουμενικό πάντα επίπεδο, η Συμφωνία σχετικά με τους ναυτικούς πρόσφυγες της 23ης Νοεμβρίου 1957 με το σχετικό της Πρωτόκολλο της 19ης Ιουνίου 1973, η Διακήρυξη του ΟΗΕ για το εδαφικό άσυλο της 14ης Δεκεμβρίου 1967, η Σύμβαση σχετικά με το καθεστώς των απατρίδων της 28ης Σεπτεμβρίου 1954 , η Σύμβαση για τη μείωση των περιπτώσεων των απατρίδων της 30ης Αυγούστου 1961 κ.ά.

Πέραν από τις ανωτέρω συμβάσεις που ασχολούνται αποκλειστικά με τα ζητήματα των προσφύγων, υπάρχουν και άλλες που αναφέρονται σε αυτούς, σε ορισμένες από τις διατάξεις τους, όπως στο πεδίο του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου: Η Σύμβαση της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 σχετικά με την προστασία του άμαχου πληθυσμού σε καιρό πολέμου, στα άρθρα 44 και 45, 1 και το πρώτο πρόσθετο Πρωτόκολλο στις Συμβάσεις της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 σχετικά με την προστασία των θυμάτων κατά τη διάρκεια διεθνούς ένοπλης σύρραξης (άρθρο 73).

Στο επίπεδο της διεθνούς προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, ήδη από το 1948 παρόλο που η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [ΟΔΔΑ] προστατεύει «το δικαίωμα κάθε ατόμου που καταδιώκεται να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες»[άρθρο 14], [17]το δικαίωμα αυτό δεν συναντάται σε κείμενα άλλων γενικών πράξεων διεθνούς προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κ.ά.

Ο λόγος είναι απλά ο εξής: Όταν τα ανωτέρω κείμενα υιοθετήθηκαν, δεν συμπεριέλαβαν σχετική διάταξη, λόγω της ύπαρξης της Σύμβασης της Γενεύης για το καθεστώς του Πρόσφυγα, που κρίθηκε ότι αποτελεί ειδικό κανόνα, jus specialis, και κατά συνέπεια κάλυπτε πλήρως τις ανάγκες του αιτούντα άσυλο. Εξαίρεση στον κανόνα αποτελεί η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που περιέχει ειδική διάταξη (άρθρο 22) που

[15] 15. Convention relating to the status of refugees, UNTS 189, σελ. 137, Official Records of the General Assembly, Fifth Session, Supplement No. 20 (A/1775), σελ. 48.Η Σύμβαση υπογράφθηκε στις 28 Ιουλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954 σύμφωνα με το άρθρο 43. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν.Δ. 3989/1959, ΦΕΚ Α' 201. Η Σύμβαση αριθμεί 145 κράτη μέρη.

[16] Το Πρωτόκολλο σχετικόν προς το Καθεστώς Προσφύγων υιοθετήθηκε στις 31 Ιανουαρίου 1967 στη Νέα Υόρκη και τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967. Η Ελλάδα κύρωσε το Πρωτόκολλο με το Α.Ν. 389/1968. ΦΕΚ Α' 125. Το Πρωτόκολλο αριθμεί 146 κράτη μέρη.

[17] Βλ. S.Aga Hhan, Le droit d 'asile et l art.14 de la Declaration Universelle des droits de l home, Revue C.I.L.,1967,No special I,σελ.28 επ.

προστατεύει το παιδί- πρόσφυγα.[18]

Από τις ανωτέρω διεθνείς πράξεις η σημαντικότερη που αφορά τους αιτούντες άσυλο είναι η Σύμβαση της Γενεύης του 1951(στο εξής Σύμβαση του 1951), με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 (στο εξής Πρωτόκολλο του 1967), που στοχεύει στην ομοιόμορφη προστασία των προσφύγων χωρίς διακρίσεις, εγκαθιδρύει έναν κώδικα δικαιωμάτων των προσφύγων, θέτει κοινά πρότυπα συμπεριφοράς σ' όλη τη διεθνή κοινότητα, περιλαμβάνει εγγυήσεις, εξομοιώνει τους πρόσφυγες με ημεδαπούς σ' ορισμένα θέματα π.χ. εκπαίδευση, ενώ με την αρχή της μη επαναπροώθησης δίνει έμφαση στον πρωταρχικό της στόχο που είναι η παροχή ασύλου έστω και προσωρινά στη χώρα που καταφεύγει για να σωθεί από βέβαιη δίωξη. Τέλος συνδέει την ύπαρξη της με αυτήν της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, μια και ο Ύπατος Αρμοστής επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης με επιταγή τόσο του Καταστατικού της Ύπατης Αρμοστείας, όσο και της ίδιας της Σύμβασης.[19]

Α.1.1.1.Η διαδικασία απονομής της ιδιότητας του πρόσφυγα

Η διαδικασία απονομής της ιδιότητας του πρόσφυγα δεν ρυθμίζεται από τη Σύμβαση του 1951 ή το Πρωτόκολλο του 1967. Αυτό επαφίεται στην εσωτερική νομοθεσία της κάθε χώρας.[20] Συνήθως απονέμεται από μια κεντρική αρχή, όπως είναι πλέον στη χώρα μας η Επιτροπή Προσφυγών, Υπηρεσία Ασύλου, του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, που δημιουργήθηκε με τον Ν. 3907/2011.[21]

Ωστόσο, και χάριν της ύπαρξης μιας κάποιας ομοιομορφίας στην αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα, η Εκτελεστική Επιτροπή του Προγράμματος της Ύπατου Αρμοστή για τους Πρόσφυγες υιοθέτησε ορισμένες βασικές προϋποθέσεις που θα πρέπει να τηρούνται από τα κράτη κατά την εξέταση της αίτησης ασύλου. Παρόλο που οι προϋποθέσεις αυτές δεν διαθέτουν δεσμευτικότητα για τα κράτη μέρη της Σύμβασης, είναι

[18] Βλ. σχετ. Π.Νάσκου-Περράκη, Μηχανισμοί Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2η Έκδοση, Εκδόσεις Θέμις, Αθήνα, 2014 σελ. 249 επ. και Ν. Παπαστεριάδου άρθρο 22 της Σύμβασης, Προστασία Παιδιών Προσφύγων, στο Π.Νάσκου-Περράκη, Κ.Χρυσογονος, Κ.Ανθόπουλος, Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, Αντ. Ν.Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 2002, σελ. 226 επ.

[19] Βλ. άρθρο 35 της Σύμβασης.

[20] Βλ. J.Y.Carlier and others (eds) Who is a Refugee? A Comparative case law Study, Kluver Law International, 1997

[21] Ν. 3907/2011 ΦΕΚ Α', 26 Ιανουαρίου 2011, Βλ. επίσης και Π. Δ. 113/2013, ΦΕΚ Α' 146/14 Ιουνίου 2013, Υ.Α. 334/2014, ΦΕΚ Β'63/16 Ιανουαρίου 2014, και Υ1.Γ.Π.οικ. 92490, ΦΕΚ Β' 2745/29 Οκτωβρίου 2013

χρήσιμες για τις τοπικές αρχές και θα αναφερθώ σε μερικές από αυτές:

α) ο αιτών άσυλο να καθοδηγείται κατάλληλα προς την τήρηση της προβλεπόμενης διαδικασίας.

β) να υπάρχει μια μόνο κεντρική αρχή για την εξέταση του αιτήματος και τη λήψη απόφασης σε α΄ βαθμό.

γ) να του παρέχεται διερμηνέας.

δ) να του παρέχονται τα κατάλληλα έγγραφα εφόσον αναγνωριστεί ως πρόσφυγας. ε) να έρχεται σε επαφή ο αιτών με εκπρόσωπο της Υπάτης Αρμοστείας.

Από την πλευρά της Κεντρικής Αρχής, ο εξεταστής πρέπει:

α) να εξασφαλίσει ότι ο αιτών άσυλο παρουσιάζει την υπόθεση του όσο πληρέστερα μπορεί, διαθέτοντας όλα τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία.

β) να προβαίνει σε εκτίμηση της αξιοπιστίας του αιτούντα, να αξιολογεί τα αποδεικτικά μέσα (με το ευεργέτημα της αμφιβολίας, εν ανάγκη) για να θεμελιώσει τα αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία της υπόθεσης.

γ) να συσχετίσει τα στοιχεία αυτά με τα αντίστοιχα κριτήρια της Σύμβασης του 1951 ώστε να καταλήξει στο σωστό πόρισμα σχετικά με την υπαγωγή του αιτούντα στο καθεστώς του πρόσφυγα.

Ξεχωριστή μέριμνα απαιτείται για τα ΑμεΑ και τα ανήλικα τέκνα. Τα πρώτα χρήζουν ιατρικής εξέτασης, γνωμάτευσης που θα ληφθεί στο στάδιο της προφορικής εξέτασης του αιτούντα μια και το πρόβλημα μπορεί να είναι συγγενές ή επίκτητο λόγω διανοητικής διαταραχής από διωγμούς που υπέστη στη χώρα του. Διαφορετική είναι η περίπτωση του ανήλικου παιδιού, διότι σ' αυτή την περίπτωση συνεκτιμάται η αρχή της ενότητας της οικογένειας – αρχή που δεν είναι ενσωματωμένη στη Σύμβαση, υπάρχει όμως στην Τελική Πράξη της Συνδιάσκεψης που την υιοθέτησε[22] και συνιστά στις κυβερνήσεις να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την προστασία της οικογένειας του πρόσφυγα.

Α.1.1.2.Η έννοια πρόσφυγας σε αντιδιαστολή με άλλες σχετικές έννοιες.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση της έννοιας του πρόσφυγα σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951, είναι απαραίτητο να προβούμε σε διακρίσεις του πρόσφυγα από άλλες συγγενείς κατηγορίες ατόμων που δεν υπάγονται στον ανωτέρω ορισμό. Ο

[22] P. Weis, The Refugee Convention, 1951 : the travaux preparatoires analysed with a commentary, Cambridge University Press, 1995

πρόσφυγας, αν και αλλοδαπός δεν πρέπει να ταυτίζεται με αυτόν. Ο αλλοδαπός απολαμβάνει διπλωματικής προστασίας από τη χώρα της ιθαγένειας του[23], ενώ ο πρόσφυγας στερείται παρόμοιας προστασίας είτε διότι έχει στερηθεί της ιθαγένειας της χώρας του είτε διότι δεν έχει ιθαγένεια αλλά και δεν επιθυμεί να τεθεί υπό την προστασία της χώρας καταγωγής του. Ο πρόσφυγας δεν απολαμβάνει κανένα από τα ευεργετήματα που παρέχει η πολιτεία στους αλλοδαπούς που διαμένουν στο έδαφος της. Μέχρι τη στιγμή που θα αναγνωριστεί η ιδιότητα του ως πρόσφυγα, βρίσκεται στη χώρα χωρίς δικαίωμα εργασίας, χωρίς υλική βοήθεια χωρίς τα αναγκαία μέσα να απολαύσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής.

Επίσης ο πρόσφυγας δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον ανιθαγενή[24]. Ο τελευταίος δεν θεωρείται υπήκοος καμιάς χώρας και στερείται οιασδήποτε προστασίας. Ο πρόσφυγας βρίσκεται εκτός των συνόρων της χώρας της ιθαγένειας του και φοβάται να επιστρέψει σε αυτή μήπως διωχθεί. Εάν οι λόγοι που τον οδήγησαν εκτός των συνόρων της πατρίδας του παύσουν να υπάρχουν και επιστρέψει σε αυτήν τότε παύει να είναι πρόσφυγας. Έτσι ο ανιθαγενής θεωρείται ότι υπάγεται σε μια νομική κατάσταση σε αντίθεση με τον πρόσφυγα που αντικατοπτρίζει μια πραγματική κατάσταση. Συχνά ο πρόσφυγας ονομάζεται ανιθαγενής de facto διακρινόμενος από τον ανιθαγενή de jure που είναι ο στερούμενος ιθαγένειας[25]. Ο πρόσφυγας μπορεί να είναι και ανιθαγενής, ένας ανιθαγενής δεν είναι υποχρεωτικά και πρόσφυγας. Και οι δύο ωστόσο στερούμενοι εθνικής προστασίας χαρακτηρίζονται στο διεθνές δίκαιο ως "μη προστατευόμενα άτομα"[26]. Επίσης ο πρόσφυγας δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον μετανάστη, που εγκαταλείπει τη χώρα του προς μια άλλη για να εργαστεί και να καλυτερεύσει το επίπεδο της ζωής του. Ο μετανάστης έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει στην πατρίδα του όποτε θελήσει, ο πρόσφυγας δεν μπορεί να επιστρέψει όποτε το επιθυμεί διότι η κατάσταση στη χώρα του

---

[23] Βλ. σχετικά μεταξύ άλλων J. Crawford, Brownlie's Principles of Public International Law, Oxford University Press, 8th Edition, 2012, σελ. 380 επ. P.Weis, Nationality and Statelessness in International Law (1979, 2nd ed., H.F. van Panhuys, The role of Nationality in International Law, Nijhoff, Leyden 1959), σελ. 255-256.

[24] P. Weis, Le statut international des refugies et apartides, JDI, 1956, σελ. 4. G. Scelle, Le probleme de l' apatride devant la Commission du Droit International de l'O.N.U., Die Friends- Warte, 1953, σελ. 142 επ. βλ. και A study of Statelessness, U.N. Doc E/1112 Febr. 1, 1949, E/1112, Add.1, May 19, 1949 σελ. 78, 83, 97, 104 και 118.

[25] H.L.Bolesta-Koziebrodzki, Le droit d'asile, Leiden 1962, σελ. 114 προτείνει για τους στερούμενους ιθαγένεια τον όρο ''τεχνικοί ανιθαγενείς'' και για τους πρόσφυγες που δεν τυγχάνουν προστασίας για πολιτικούς λόγους ''πολιτικοί ανιθαγενείς''. Τον όρο de jure και de facto ανιθαγενείς χρησιμοποιεί κυρίως ο P. Weis, ibid, σελ. 8 καθώς και ο B. Vucas, International instruments dealing with the status of stateless persons and refugees, RBDI, 1972, σελ. 143-144.

[26] Όπως χαρακτηριστικά τους αποκαλεί ο P. Weis, ibid, σελ. 8. Βλ. Επίσης G.C. Hathaway, M.Foster, The Law of Refugee Status, Cambridge University Press, Second Edition, 2014, σελ. 57 επ.

εξαρτάται από συνθήκες που ο ίδιος δεν μπορεί να ελέγξει.

Α.1.1.3. Αιτών άσυλο εν αναμονή αναγνώρισης του καθεστώτος πρόσφυγα

Ειδική προσέγγιση: το άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951

Το άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951, θέτει τις προϋποθέσεις εκείνες που πρέπει να συγκεντρώνει ένα άτομο για να του αναγνωριστεί επίσημα η ιδιότητα του πρόσφυγα. Η αναγνώριση αυτή, που έχει καθαρά δηλωτικό χαρακτήρα, επαφίεται στις αρμόδιες αρχές κάθε χώρας. Οι τελευταίες θα εξετάσουν τα στοιχεία που προσκομίζει ο πρόσφυγας και θα διαπιστώσουν κατά πόσον μπορεί να υπαχθεί σε μια από τις προϋποθέσεις αυτές.
Οι προϋποθέσεις ταξινομούνται σε τρία μέρη και καλούνται αντίστοιχα ρήτρες *υπαγωγής, παύσης και αποκλεισμού*.[27]

Α.1.1.3.1. Οι ρήτρες υπαγωγής

Οι ρήτρες αυτές αποτελούν τη θετική βάση για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα. Δηλαδή, εφ' όσον συντρέχουν οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ο αιτών αποκτά την ιδιότητα αυτή. Σύμφωνα με το άρθρο 1 Α 1 της Σύμβασης, ο όρος «πρόσφυγας» εφαρμόζεται στις ακόλουθες κατηγορίες:

-Σ' όσους έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του πρόσφυγα σύμφωνα με προϋπάρχουσες Συμφωνίες, όπως:
α) τη Συμφωνία της 12ης Μαΐου 1926
β) τη Συμφωνία της 30ης Ιουνίου 1928
γ) τη Σύμβαση της 28ης Οκτωβρίου 1933
δ) τη Σύμβαση της 10ης Φεβρουαρίου 1938
ε) το Πρωτόκολλο της 14ης Σεπτεμβρίου 1939[28].Οι πρόσφυγες που υπάγονταν στις κατηγορίες αυτές ήταν γνωστοί ως "καταστατικοί πρόσφυγες".

-Σ' εκείνα τα άτομα που θεωρήθηκαν πρόσφυγες σύμφωνα με το Καταστατικό της

[27] Η διάκριση αυτή είναι διαδεδομένη στη θεωρία βλ. μεταξύ άλλων A. Grahl-Madsen, The Status of Refugees in International Law, vol. I, ό.π., σελ. 262 και 367, G.C. Goodwin-Gill, J.McAdam, The Refugee in International Law, Oxford University Press, 2007 και το Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων, Γραφείο ΥΑΗΕΠ, Αθήνα, 2004, σελ. 12.

[28] Πρόκειται για τις Καταστατικές Συμβάσεις.

Διεθνούς Οργάνωσης Προσφύγων (ΔΟΠ)

Τέτοια άτομα ήταν: Τα θύματα του Ναζιστικού καθεστώτος ή παρόμοιων καθεστώτων, όσοι είχαν την ιδιότητα του πρόσφυγα πριν από την έναρξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, όσοι διέμεναν στη Γερμανία ή Αυστρία και ήταν εβραϊκής καταγωγής, ή ξένοι, ή ανιθαγενείς θύματα της ναζιστικής θηριωδίας, ορφανά πολέμου ή άλλα παιδιά χωρίς συνοδό που οι γονείς τους βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους κ.α.[29]

Α.1.1.3.1.1 Πέραν όμως από τις ανωτέρω κατηγορίες, η Σύμβαση στο άρθρο 1 Α2 δίνει το «νέο» ορισμό του πρόσφυγα και καθορίζει τις προϋποθέσεις εφαρμογής του

Σύμφωνα με αυτόν, ο όρος «πρόσφυγας» εφαρμόζεται σε κάθε άτομο που: «συνεπεία γεγονότων επελθόντων προ της 1ης Ιανουαρίου 1951 και δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυγής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας ταύτης ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψει εις ταύτην».

Πιο αναλυτικά το άρθρο θέτει πέντε προϋποθέσεις προκειμένου ένα άτομο να χαρακτηριστεί ως πρόσφυγας:

α) να είναι πρόσφυγας λόγω γεγονότων που έλαβαν χώρα πριν από την 1 η Ιανουαρίου 1951

β) να υπάρχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης

γ) η δίωξη να βασίζεται στη φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις

δ) να βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του ή εάν δεν έχει ιθαγένεια εκτός της χώρας της τελευταίας αυτού διαμονής

ε) να μη μπορεί, ή λόγω του φόβου τούτου να μην επιθυμεί να επιστρέψει σ' αυτήν

-Συνεπεία γεγονότων που έλαβαν χώρα πριν από την 1η Ιανουαρίου 1951

[29] Στην ανάλυση αυτή προβαίνει ο N. Robinson, Convention relating to the status of refugees,its history, contents and interpretation, institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, N.Y. 1953, σελ. 42-43.

Η Σύμβαση στο άρθρο 1 Α2 θέτει ένα χρονικό περιορισμό: ότι τα γεγονότα – όποια κι αν είναι αυτά – που οδήγησαν το άτομο έξω από τη χώρα του, πρέπει να συνέβηκαν πριν από μια συγκεκριμένη ημερομηνία, την 1η Ιανουαρίου 1951. Ο περιορισμός αυτός δεν είναι τυχαίος. Είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων κατά τη διάρκεια των προπαρασκευαστικών εργασιών και αποτελεί το σημείο σύγκλισης μιας προσπάθειας «αποδοχής», μια και τα συμβαλλόμενα μέρη δεν ήθελαν να «υπογράψουν ακάλυπτη επιταγή»[30], να αναλάβουν δηλαδή υποχρεώσεις για μελλοντικούς πρόσφυγες αγνώστου αριθμού και καταγωγής. Περιορίστηκαν έτσι σ' αυτούς που «γνώριζαν». Τι σημαίνει όμως στα πλαίσια αυτά «γεγονότα»;

Τα «γεγονότα» του άρθρου 1 Α2 πρέπει να είναι σημαντικά και να δημιουργούν σοβαρές καταστάσεις φόβου για ορισμένες ομάδες ατόμων, ώστε να αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους[31]. Αντίθετα, εφόσον τα συμβάντα λαμβάνουν χώρα σε τμήμα μόνον της χώρας και τίθενται σύντομα υπό τον έλεγχο των αρχών δεν θεωρείται ότι εμπίπτουν στην έννοια του όρου «γεγονότα». Έτσι, τα άτομα εκείνα που εγκατέλειψαν τη χώρα τους τη στιγμή που ξέσπασε ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος και βρίσκονταν εκτός αυτής, διότι φοβούντο ότι, παρόλο που άλλαξε το πολιτικό καθεστώς μπορεί να διωχθούν γι έναν από τους όρους που θέτει το άρθρο 1 Α2, εμπίπτουν στις προϋποθέσεις του άρθρου 1 και μπορούν να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες[32]. Το ίδιο ισχύει και για τα άτομα εκείνα που φοβούνται ότι θα διωχθούν για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, αντίθετες με αυτές του καθεστώτος, που παραμένει το ίδιο. Το πρόβλημα διαφέρει στην περίπτωση που π.χ. κάποιος φεύγει από τη χώρα του για να μην υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία και δεν επιστρέφει φοβούμενος ότι θα συλληφθεί και θα υποστεί όλες τις διοικητικές ή λοιπές

[30] Η φράση αυτή χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον αντιπρόσωπο του Ισραήλ στην Επιτροπή Ad hoc, σχετικά με την πρόταση του Ην Βασιλείου για τον ορισμό του πρόσφυγα (N.Doc E/1618, E/AC. 32/5 σελ.38) και τη βρίσκουμε να εμφανίζεται σε όλα σχεδόν τα κείμενα που αναφέρονται στην ερμηνεία του άρθρου 1Α της Σύμβασης. Βλ. P. Weis, Legal aspects of the Convention of 28 july 1951, relating to the status of refugees, 30 BYBIL 1953, σελ.479 και N. Robinson, ό.π., σελ. 52.

[31] Τέτοια γεγονότα θεωρήθηκαν η Ρωσική επανάσταση του 1917, η επανάσταση του Μάο στην Κίνα, η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, η επέκταση της Σοβιετικής επιρροής στα λοιπά σοσιαλιστικά κράτη κ.α. Αντίθετα, δεν θεωρήθηκε γεγονός, κατά την έννοια της Σύμβασης, η ενθρόνιση του Βασιλιά Παύλου στην Ελλάδα το 1947, και επομένως δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η αναχώρηση έλληνα υπηκόου από τη χώρα του για τον λόγο αυτό, και η απονομή της ιδιότητας του πρόσφυγα διότι καμιά αλλαγή δεν επήλθε στο συνταγματικό καθεστώς της χώρας που εξακολουθούσε να παραμένει το ίδιο. Έτσι, αποφάνθηκε το Διοικητικό Πρωτοδικείο Ansbach στην υπόθεση 4945/III/59 (24 Νοεμβρίου 1959). Σχετικά βλ. A. Grahl-Madsen, ο.π. σελ. 166.

[32] Παρόλο που ο ίδιος ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος δεν θεωρήθηκε από το Δικαστήριο «γεγονός» κατά την έννοια του άρθρου 1 Α (2) βλ. Ansbach Court, case 5621 III/60 18 February 1961). Αρνητικό ήταν επίσης το ίδιο Δικαστήριο στο να χαρακτηρίσει ως «γεγονός» την εγκαθίδρυση αποικιακού καθεστώτος, όταν εξέταζε την προσφυγή Αλγερίων που βρίσκονταν εγκατεστημένοι στη χώρα τους.

συνέπειες. Το άτομο αυτό δεν εμπίπτει στην κατηγορία του άρθρου 1 Α2 και δεν μπορεί κατά συνέπεια να αποκτήσει την ιδιότητα του πρόσφυγα. Στην περίπτωση όμως που η λιποταξία ή ανυποταξία συντρέχει και μ' άλλους λόγους π.χ. όταν το συγκεκριμένο άτομο είναι μέλος θρησκευτικής, πολιτικής ή κοινωνικής ομάδας που καταδιώκεται, τότε δεν αποκλείεται να συντρέχουν οι προϋποθέσεις για να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας[33]. Επίσης, τα άτομα που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους λόγω διεθνών ή εσωτερικών συρράξεων δεν αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες, διότι θεωρούνται θύματα πολέμου και προστατεύονται από τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και τα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα στην παραπάνω Σύμβαση, του 1977[34].

Διαφορετική είναι η περίπτωση της ξένης επιδρομής ή κατοχής που ο αιτών εγκαταλείπει τη χώρα του από φόβο για τη ζωή του, μια και τότε εμπίπτει στις προϋποθέσεις του άρθρου 1 Α2 της Σύμβασης. Ποιος ήταν όμως ο λόγος της επιλογής αυτής της συγκεκριμένης ημερομηνίας; Η εξήγηση είναι απλή. Πρόκειται για την ημερομηνία που τέθηκε σε λειτουργία το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Η.Ε. για τους πρόσφυγες. Έτσι, τα κράτη μέρη στη Σύμβαση θα μάθαιναν αμέσως με την επικύρωσή της, την έκταση της λειτουργίας της και τις υποχρεώσεις τους απέναντι σ' αυτή.

-Η απάλειψη του χρονικού περιορισμού μετά τη θέση σε ισχύ του Πρωτόκολλου του 1967

Ο χρονικός αυτός περιορισμός βοήθησε αποτελεσματικά τις αρμόδιες αρχές της εποχής στη σωστή αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα και στην επίλυση των τότε προβλημάτων. Με την πάροδο όμως του χρόνου άρχισε να θεωρείται προβληματικός και ανεπιτυχής, ιδιαίτερα δε κατά τη δεκαετία του 1960, όταν πλήθος προσφύγων είχαν κατακλύσει τον Ευρωπαϊκό κυρίως χώρο, συνεπεία πολιτικών αλλαγών κι άλλων γεγονότων που συνέβησαν μετά το 1951 και στους οποίους δεν ήταν δυνατό να

[33] Το πρόβλημα των αντιρρησιών συνείδησης απασχολεί συνεχώς τη διεθνή κοινωνία σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο. Ιδιαίτερα, στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθετήθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση η Σύσταση 816(1977) για το Δικαίωμα των Αντιρρησιών Συνείδησης να εκπληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία (29η Τακτική Σύνοδος 5-13 Οκτωβρίου 1977) και άλλες σχετικές πράξεις. Για το ζήτημα αυτό βλ. Κ. Σιμιτσή, Αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία: Η ανάδυση ενός δικαιώματος του ανθρώπου σε διεθνές επίπεδο, στο Δίκαιο και Πολιτική, τ. 17-18, 1990, σελ. 90 επ.

[34] Ειδικότερα βλ. τα άρθρα 50, 51, 130, 147 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, αντίστοιχα καθώς και το άρθρο 73 στο Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι. Σχετικά βλ. Στ. Περράκης , Η προστασία των προσφύγων στη διάρκεια των διεθνών ενόπλων συρράξεων, στο Στ. Περράκης (επιμ) Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Δυνάμεων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1989, σελ. 121 επ.

αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα λόγω μη πλήρωσης της εν λόγω χρονικής προϋπόθεσης. Θεωρήθηκε, έτσι, αναγκαία η άρση του περιορισμού η οποία επιτεύχθηκε με την υιοθέτηση κι εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του 1967.

Σύμφωνα λοιπόν, με το άρθρο Ι §2 του Πρωτόκολλου «…ο όρος 'πρόσφυγας' εννοεί παν πρόσωπο το οποίον ανταποκρίνεται εις τον ορισμόν ο οποίος εδόθη υπό του πρώτου άρθρου της Σύμβασης ωσάν αι λέξεις 'συνεπεία γεγονότων επελθόντων προ της 1ης Ιανουαρίου 1951' και… οι λέξεις… 'κατόπιν τοιούτων γεγονότων' να μην υφίσταντο εις την παράγραφον 2 του Τμήματος Α' του πρώτου άρθρου». Το Πρωτόκολλο απάλειψε τον χρονικό περιορισμό της Σύμβασης, για τα κράτη εκείνα που το επικύρωσαν καθώς και τον γεωγραφικό περιορισμό, έτσι ώστε να εμπίπτουν αυτόματα όλοι οι πρόσφυγες ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης και την ημερομηνία που αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν.

- Να υπάρχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης

Δύο στοιχεία περικλείει η προϋπόθεση αυτή: ένα υποκειμενικό τον «φόβο» και ένα αντικειμενικό, ο φόβος αυτός να είναι «δικαιολογημένος». Το υποκειμενικό στοιχείο είναι συνδεδεμένο με την προσωπικότητα του πρόσφυγα και ειδικότερα: i) με την προσωπική και οικογενειακή του κατάσταση, ii) εάν είναι μέλος σε μια φυλετική, θρησκευτική, εθνική, κοινωνική ή πολιτική ομάδα, iii) τη δική του ερμηνεία για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται και iv) τις προσωπικές του εμπειρίες.

Η αξιολόγηση αυτή του υποκειμενικού στοιχείου, θα πρέπει να γίνεται προσεκτικά από τις αρμόδιες αρχές μια και ο φόβος αποτελεί μια ενδιάμεση κατάσταση και διαφέρει από άτομο σε άτομο. Διαφορετικά αντιδρά σε μια εσωτερική πολιτική αλλαγή ένας απλός άνθρωπος και αλλιώς ένας έντονα πολιτικοποιημένος. Ο φόβος θα πρέπει να είναι εύλογος, αν και ο υπερβολικός φόβος λαμβάνεται υπόψη όταν το συγκεκριμένο άτομο διαθέτει μια έντονη ψυχική κατάσταση[35].

Το δεύτερο στοιχείο, ο «δικαιολογημένος» φόβος, αποσκοπεί στο να εξαιρεθούν εκείνα τα άτομα που αδικαιολόγητα, ή από υπερβολή και μόνον εγκατέλειψαν τη χώρα τους, χωρίς στην πραγματικότητα να συντρέχει λόγος. Ο φόβος αυτός μπορεί να βασίζεται σε

[35] Tr. N. Cox, Well-founded fear of persecution: The sources and application of a criterion of Refugee Status, Brooklyn J.I.L., 1984, σελ.352. Βλ. και Εγχειρίδιο για τη διαδικασία και τα κριτήρια καθορισμού των προσφύγων, ό.π., σελ. 14.

γεγονότα τα οποία είναι γνωστά στη χώρα που ζητά άσυλο και οι αρμόδιες αρχές γνωρίζουν ή μπορούν να κρίνουν κατά πόσον υπήρχε φόβος από μια ενδεχόμενη δίωξη, σύλληψη ή φυλάκιση του αιτούντα. Π.χ. εάν αποδειχθεί ότι ήταν μέλος μιας ομάδας, θρησκευτικής, πολιτικής ή άλλης και ότι τα περισσότερα μέλη της ομάδας αυτής συνελήφθησαν, η δε σύλληψή του ήταν θέμα ημερών, τότε ο φόβος του θεωρείται δικαιολογημένος. Πολύ περισσότερο αν βρισκόταν ήδη στη φυλακή, επειδή π.χ. προμήθευε με διαβατήρια ιρανούς να φύγουν από τη χώρα για λόγους ιδεολογικούς και στη συνέχεια δραπέτευσε ζητώντας άσυλο στην Ελλάδα.[36]

Δεν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αν το άτομο διώκεται μόνο του ή με άλλους μαζί. Σημασία έχει να μπορεί να αποδείξει κάποιο δικαιολογημένο φόβο, διότι η κάθε περίπτωση κρίνεται χωριστά, μια και η ιδιότητα του πρόσφυγα απονέμεται σε ατομική βάση[37]. Επομένως, το έργο των αρμόδιων αρχών για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα κρίνεται μάλλον δύσκολο, στο μέτρο που συχνά έχουν μπροστά τους απλούς πολίτες με περιορισμένα αποδεικτικά στοιχεία και όχι επώνυμους πολιτικούς που φεύγουν, επειδή υπάρχει δικαιολογημένος φόβος ότι θα συλληφθούν την επαύριον ενός πραξικοπήματος. Πάντως, και τα δύο στοιχεία θα πρέπει να συντρέχουν για να πληρωθεί η προϋπόθεση αυτή.

-Η δίωξη να βασίζεται σε φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις

Ο πρόσφυγας είναι ένα άτομο που αναγκάζεται να φύγει από τη χώρα του επειδή έρχεται αντιμέτωπος με τις αρχές της χώρας αυτής. Ο φόβος «δίωξής» του είναι αυτός που τον ωθεί να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του και να ζητήσει καταφύγιο αλλού. Αυτό σημαίνει ότι οι αρχές της χώρας του ή άλλα άτομα ή ακόμη και οργανώσεις που δρουν εξ ονόματος του κράτους έχουν πάρει μέτρα κατά του συγκεκριμένου ατόμου, το οποίο κινδυνεύει να συλληφθεί ή να βασανισθεί. Η δίωξη επομένως περικλείει μια σειρά από στοιχεία που θα πρέπει να πληρωθούν για να δικαιολογηθεί ο φόβος του ατόμου που ζητά άσυλο.

[36] Τα παραδείγματα είναι παρμένα από περιπτώσεις φυγάδων που ζήτησαν να τους αναγνωριστεί το καθεστώς της εντολής (mandate) της Ύπατης Αρμοστείας. Βλ. σχετικά A. Zimmermann (ed.), The 1951 Convention Relations to the Status of Refugees and its 1967 Protocol: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law), Oxford University Press, 2011

[37] Είναι δυνατή όμως και η «ομαδική αναγνώριση» του καθεστώτος του πρόσφυγα, όταν κάθε μέλος της ομάδας θεωρείται εκ πρώτης όψεως (prima facie) πρόσφυγας, Εγχειρίδιο, ό.π., σελ. 16.

Το τι είναι ακριβώς δίωξη, δεν προσδιορίζεται από το διεθνές δίκαιο[38]. Ούτε η Σύμβαση του 1951 στο άρθρο 1 Α2 καθορίζει το περιεχόμενο του όρου. Τα άρθρα 31 και 33 της Σύμβασης αναφέρονται «σε εκείνους των οποίων η ζωή ή η ελευθερία απειλείται», αφήνοντας στα κράτη τη διακριτική ευχέρεια να προσδιορίσουν τον όρο. Ένα είναι βέβαιο, ότι ο όρος «δίωξη» περικλείει μέσα του την έλλειψη προστασίας από τη χώρα καταγωγής, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στο δικαιολογημένο φόβο δίωξης. Μια δίωξη, που μπορεί να έχει τη μορφή α) απειλής της ζωής, σωματικής ακεραιότητας ή φυσικής ελευθερίας, β) λήψη οικονομικών μέτρων σε βάρος του συγκεκριμένου ατόμου, όπως η δημιουργία εμποδίων στην άσκηση του επαγγέλματος του με αποτέλεσμα τη μείωση της απόδοσής του με όλες στις συνέπειες που προκύπτουν από αυτή, γ) πολλαπλές συλλήψεις για ανάκριση π.χ. λόγω υποψιών για αντικυβερνητική δράση, δ) φυλάκιση ή άλλα μέτρα κράτησης για διάστημα μεγαλύτερο των 3 μηνών, ε) εκτόπιση μέσα στην ίδια χώρα διαμονής του, στ) έκδοση σε χώρα που κινδυνεύει η ζωή του κ.α. Κατά πόσον οι περιορισμοί αυτοί οδηγούν στη δίωξη του ατόμου, εξαρτάται κάθε φορά από τη συγκεκριμένη περίπτωση και εξετάζεται από τις αρχές της χώρας σε ένα πλαίσιο όπου θα λαμβάνεται υπόψη «η φύση της ελευθερίας που απειλείται και η φύση του περιορισμού».[39]

Η διάταξη του άρθρου 1 Α2 ορίζει ότι η απειλή κατά της ζωής ή ελευθερίας του πρόσφυγα θα πρέπει να βασίζεται σε πέντε αιτίες:
α) στη φυλή, β) στη θρησκεία, γ) στην εθνικότητα, δ) στην κοινωνική τάξη και ε) στις πολιτικής πεποιθήσεις

Οι αιτίες αυτές μπορεί να συντρέχουν μεμονωμένα, μπορεί όμως και να συνυπάρχουν σωρευτικά π.χ. πολιτικά διωκόμενος μπορεί να ανήκει ταυτόχρονα και σε εθνική μειονότητα. Ο εξετάζων τη συγκεκριμένη περίπτωση θα κρίνει κατά πόσον υπάρχει ένας ή περισσότεροι λόγοι που να θεμελιώνουν τον φόβο δίωξης και επομένως να αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα στον αιτούντα.

Διαφορετική είναι η περίπτωση των προσφύγων «επί τόπου» (sur place). Πρόκειται για άτομα που λόγω πολιτικών κυρίως πεποιθήσεων, ισχυρίζονται ότι υπάρχει φόβος δίωξης αν επιστρέψουν στη χώρα τους. Περισσότερο επιβαρυμένη είναι η περίπτωση εκείνη των

[38] Η λέξη «δίωξη» πρωτοεμφανίστηκε στο Καταστατικό της ΔΟΠ, κι αργότερα περιελήφθηκε στο άρθρο 14 της ΟΔΔΑ, στο Καταστατικό της Υπάτης Αρμοστείας για τους πρόσφυγες και στη Σύμβαση του 1951.

[39] Goodwin-Gill G., The refugee in International Law, Clarendon Press, Oxford 1986, σελ. 39

προσφύγων sur place που ανέπτυξαν έντονη αντικαθεστωτική δραστηριότητα στο εξωτερικό.[40] Οι αρμόδιες αρχές, όπου υποβάλλεται η αίτηση για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα, θα πρέπει να συνεκτιμούν τα ακόλουθα στοιχεία α) την προσωπικότητα του αιτούντα, β) τις πολιτικές του πεποιθήσεις, γ) το κίνητρο της πράξης, δ) τη φύση του αδικήματος που διέπραξε, στ) τα κίνητρά της και ζ) τη φύση του νόμου στον οποίο βασίζεται η ποινική δίωξη.

-Ο αιτών να βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του ή αν δεν έχει ιθαγένεια, εκτός της χώρας της τελευταίας αυτού διαμονής

Το άρθρο 1 Α2 της Σύμβασης τονίζει ρητά ότι για να αναγνωριστεί κάποιος ως πρόσφυγας, ή θα πρέπει να βρίσκεται έξω από τη χώρα της ιθαγένειάς του, ή αν στερείται ιθαγένειας έξω από τη χώρα της τελευταίας του διαμονής. Καθ' όσο διάστημα το άτομο βρίσκεται μέσα στα όρια της χώρας του, τυγχάνει της προστασίας της, όπως κάθε άλλος πολίτης που φέρει την ιθαγένεια της συγκεκριμένης χώρας. Η Σύμβαση εφαρμόζεται και προστατεύει εκείνα τα άτομα που δεν τυγχάνουν προστασίας από καμία χώρα.

Εάν το άτομο διαθέτει πολλαπλή ιθαγένεια τότε θα πρέπει να βρίσκεται έξω από όλες τις χώρες που μπορούν να του παράσχουν προστασία ή να μην επιθυμεί να επιστρέψει σε καμιά από αυτές, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης. Το βάρος της απόδειξης για την ιθαγένεια που έχει ο αιτών, το φέρει ο ίδιος, προσκομίζοντας και τα απαραίτητα έγγραφα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το διαβατήριο είναι επαρκές στοιχείο, εκτός και αν δόθηκε για λόγους διευκόλυνσης[41].

Στην περίπτωση που το άτομο στερείται ιθαγένειας, τότε θα πρέπει να βρίσκεται εκτός του χώρου της τελευταίας συνήθους διαμονής του και θα πρέπει σε αυτόν το χώρο να νοιώθει το φόβο δίωξης σε περίπτωση επιστροφής. Εάν το συγκεκριμένο άτομο διαθέτει δύο τόπους διαμονής, π.χ. στον έναν εργάζεται, στον άλλο διαμένει, θα πρέπει να αποδείξει ότι υπάρχει φόβος δίωξής του στις δύο χώρες για να χαρακτηριστεί πρόσφυγας εφαρμόζοντας ανάλογα τα όσα ισχύουν και για όσους διαθέτουν πολλαπλή ιθαγένεια. Και στην περίπτωση αυτή, πάντως, γίνεται αποδεκτό ότι ο όρος «τελευταία συνήθη διαμονή»

[40] Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσαν να εμπέσουν όλοι οι Έλληνες που παρέμειναν κι αγωνίστηκαν στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια της 7χρονης δικτατορίας, εφ' όσον, φυσικά, επιθυμούσαν να αποκτήσουν το καθεστώς του πρόσφυγα.

[41] Πρόκειται για εθνικό διαβατήριο που παρέχεται σε μη πολίτες της χώρας για να διευκολυνθούν και να ταξιδεύουν εκτός αυτής. Βλ. Εγχειρίδιο ο.π., σελ. 27 επ.

συνδέεται με τη χώρα από όπου αρχικά διώχθηκε[42].

-Ο αιτών να μη μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού να μην επιθυμεί να επιστρέψει στη χώρα του

Η τελευταία προϋπόθεση του άρθρου 1 Α2 είναι διττή: ο πρόσφυγας αφενός δεν μπορεί να επιστρέψει στη χώρα της ιθαγένειάς του για καθαρά αντικειμενικούς λόγους, π.χ. διότι ο εμφύλιος πόλεμος που είχε ξεσπάσει και εξαιτίας του οποίου βρίσκεται εκτός της χώρας μαίνεται ακόμη και υπάρχει πάντα ο φόβος να συλληφθεί επιστρέφοντας σε αυτή, ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει ακριβώς λόγω του ότι εξακολουθεί να φοβάται ότι επιστρέφοντας εκεί, θα διωχθεί. Και στις δύο περιπτώσεις στερείται της προστασίας της χώρας του και επομένως έχει ανάγκη διεθνούς προστασίας. Πολλές φορές όμως είναι δυνατόν να επιθυμεί να επιστρέψει και να του αρνείται προστασία η χώρα της ιθαγένειάς του, είτε διότι τον θεωρεί επικίνδυνο και δεν του επιτρέπει ακόμη και την είσοδο στη χώρα, είτε αρνείται να του ανανεώσει το διαβατήριό του. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο αιτών χρήζει προστασίας από τη Σύμβαση του 1951, τηρουμένων φυσικά όλων των λοιπών προϋποθέσεων του άρθρου 1 Α2.

Α.1.1.3.2 Ρήτρες Παύσης

Οι ρήτρες παύσης καταγράφουν τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες παύει η ιδιότητα του πρόσφυγα, δηλαδή εφόσον συντρέχουν οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις, παύει ο πρόσφυγας να απολαμβάνει της διεθνούς προστασίας που του παρέχει η Σύμβαση του 1951, σύμφωνα με το άρθρο 1Γ (1-6). Η απαρίθμηση των προϋποθέσεων παύσης της ιδιότητας του πρόσφυγα είναι εξαντλητική. Από τη στιγμή δηλαδή που ένας πρόσφυγας εμπίπτει σε μια από τις ανωτέρω περιπτώσεις, είτε πρόκειται για «καταστατικό» πρόσφυγα, είτε πρόκειται για «νέο» πρόσφυγα, παύει να υπάγεται αυτόματα στο προϋπάρχον καθεστώς.

-Οι λόγοι σύμφωνα με τους οποίους παύει η ιδιότητα του πρόσφυγα είναι:

α. εκούσια χρήση της προστασίας της χώρας της οποίας είχε την ιθαγένεια. Η προϋπόθεση αυτή περιλαμβάνει τρία στοιχεία: i. οικεία βούληση, ii. πρόθεση και iii. εκ νέου χρήση,

[42] Άποψη που τονίζει τόσον ο Grahl-Madsen, ibid, σελ. 161-162, όσο και ο N. Robinson, ό.π., σελ. 51.

δηλαδή πραγματική απόκτηση της προστασίας της χώρας της ιθαγένειάς του[43]. Δεν εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή πράξεις ή ενέργειες τις οποίες ο πρόσφυγας υποχρεούται να κάνει π.χ. θεώρηση του διαβατηρίου του από το προξενείο της χώρας της ιθαγένειάς του, ή η υποβολή αίτησης για εθνικό διαβατήριο ή και η υποβολή αίτησης διαζυγίου στη χώρα του, μια και μόνο έτσι μπορεί να πάρει διαζύγιο.

β. εκούσια επανάκτηση της ιθαγένειάς του, την οποία είχε απολέσει. Η χορήγηση ιθαγένειας με νόμο ή διάταγμα δεν θεωρείται εκούσια επανάκτηση, παρά μόνον εάν ο πρόσφυγας την αποδέχτηκε ρητά ή σιωπηρά[44].

γ. η απόκτηση νέας ιθαγένειας και κατ' επέκταση υπαγωγή στην προστασία που τους παρέχει η νέα χώρα, μια και πλέον δεν έχει ανάγκη διεθνούς προστασίας[45].

δ. εκούσια επάνοδος στη χώρα την οποία είχε εγκαταλείψει ή παρέμενε εκτός για λόγους δικαιολογημένου φόβου δίωξης[46].

ε. αδυναμία αποποίησης της προστασίας της χώρας της ιθαγένειάς του, διότι οι συνθήκες που τον οδήγησαν να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας έπαψαν να υπάρχουν. Η ρήτρα προσθέτει στη 2η παράγραφο μια εξαίρεση από τον κανόνα. Αντιμετωπίζει θετικά εκείνα τα άτομα, που παρόλη την αλλαγή που επήλθε στη χώρα τους, λόγω της δίωξης που υπέστησαν στο παρελθόν, δεν παύουν να είναι πρόσφυγες. Τα άτομα αυτά που εξαιρούνται είναι οι καταστατικοί πρόσφυγες που προστατεύονται από το άρθρο 1Α1 της Σύμβασης, μια κατηγορία που[47] αποτελούσε την πλειοψηφία των προσφύγων κατά την εποχή που συντάχθηκε η Σύμβαση.

στ. δυνατότητα επιστροφής στη χώρα της συνήθους διαμονής του, εφ' όσον ο πρόσφυγας δεν έχει ιθαγένεια, διότι δεν υφίσταται πλέον οι προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες αναγνωρίστηκες πρόσφυγας. Και σ' αυτήν την προϋπόθεση προβλέπεται εξαίρεση για τους καταστατικούς πρόσφυγες, όπως και στην προηγούμενη. Ο πρόσφυγας και πάλι να μη μπορεί να επικαλεστεί λόγους που ανάγονται σε προγενέστερες διώξεις ή

---

[43] Κατ' αντιδιαστολή, αν ο πρόσφυγας ενεργήσει παρά τη θέλησή του, εξακολουθεί να έχει την ιδιότητα του πρόσφυγα, βλ. Εγχειρίδιο, οπ., σελ. 33.

[44] Η απώλεια της ιδιότητας του πρόσφυγα συνδυάζεται με την επανάκτηση της ιθαγένειας που είχε χάσει στο παρελθόν. Η στέρηση της ιθαγένειας είναι δυνατόν να γίνει ατομικά, αλλά πολλές φορές γίνεται και με συλλογικά μέτρα αποστέρησης. Κατά το Εγχειρίδιο της Υπάτης Αρμοστείας «η απώλεια της ιθαγένειας δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση του καθεστώτος του πρόσφυγα» οπ., σελ. 35 υπ. 17.

[45] Στην περίπτωση που έχει κάποιο δικαιολογημένο φόβο δίωξης στη χώρα της ιθαγένειας, μπορεί να ζητήσει την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα ως προς τη χώρα αυτή. Επίσης, αν για οποιοδήποτε λόγο απώλεσε τη νέα του ιθαγένεια, αναβιώνει το προηγούμενο καθεστώς του πρόσφυγα, βλ. ibid., σελ. 36.

[46] Με πρόθεση επανεξέτασης της κατάστασης στη χώρα του και όχι προσωρινής επίσκεψης. Δεν απώλειται η ιδιότητα του πρόσφυγα, εάν ο τελευταίος επισκέπτεται συγγενείς του με ταξιδιωτικό έγγραφο.

[47] Κλασικό παράδειγμα οι Εβραίοι που κατοικούσαν στη Γερμανία και στις γερμανόφωνες χώρες. Ελάχιστοι από τους επιβιώσαντες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επέστρεψαν στις χώρες αυτές.

άρνηση να τεθεί υπό την προστασία της συγκεκριμένης χώρας.[48]

Α.1.1.3.3. Ρήτρες αποκλεισμού

Σύμφωνα με τις ρήτρες αυτές, τα άτομα που υπάγονται στις κατηγορίες που θέτει το άρθρο 1 Δ' .Ε' και Στ' της Σύμβασης αποκλείονται από το καθεστώς του πρόσφυγα. Τα άτομα αυτά είναι:

-Εκείνα που απολαμβάνουν ήδη της προστασίας ή της βοήθειας του ΟΗΕ

Ρητά ορίζει το άρθρο 1Δ ότι στην κατηγορία αυτή δεν υπάγονται όσοι τυγχάνουν προστασίας ή βοήθειας από τον Ύπατο Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Πρόκειται για τα άτομα που τυγχάνουν προστασίας από όργανα ή οργανώσεις του ΟΗΕ όπως π.χ. η τέως Υπηρεσία του ΟΗΕ για την Ανασυγκρότηση της Κορέας[49], το Γραφείο Αρωγής και Έργων για τους Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στη Μέση Ανατολή κ.α.[50]

Τα συμβαλλόμενα κράτη θέλησαν να εξαιρέσουν τους Παλαιστίνιους πρόσφυγες[51] από την προστασία της Σύμβασης για δύο λόγους: Πρώτο για να μη δημιουργήσουν ανταγωνιστική αρμοδιότητα ανάμεσα στον Ύπατο Αρμοστή και την UNRWA και δεύτερο, λόγω της ιδιαιτερότητας που έχει η συγκεκριμένη ομάδα προσφύγων. Η διάταξη ομιλεί για άτομα που απολαμβάνουν «σήμερα» προστασίας ή αρωγής. Με τη λέξη «σήμερα» εννοεί προφανώς την ημερομηνία της υπογραφής της Σύμβασης του 1951 [28/7], διότι διαφορετικά θα χρησιμοποιούσε άλλη φραστική διατύπωση[52]. Η αναφορά σε όργανα και οργανώσεις του ΟΗΕ δεν περιλαμβάνει τη ΔΟΠ διότι η τελευταία είχε πάψει να υπάρχει όταν υπογράφηκε η Σύμβαση. Τα άτομα θα μπορέσουν να απολαύσουν το καθεστώς του πρόσφυγα κάτω από τις ακόλουθες συνθήκες:

---

[48] Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες που οι ανιθαγενείς δεν είναι πλέον ευπρόσδεκτοι από τη συγκεκριμένοι χώρα.

[49] Γνωστή ως UNKRA, που είχε ως σκοπό την ανασυγκρότηση της Κορέας, και η οποία έπαψε να λειτουργεί μετά από την αποπεράτωση του έργου της.

[50] Γνωστή ως UNRWA, που συστάθηκε με απόφαση της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ το 1949, (Res. 302 IV, 8 Dec. 1949) με σκοπό να βοηθήσει σε συνεργασία με τις τοπικές κυβερνήσεις, στη δημιουργία προγραμμάτων εργασίας και βοήθειας των Παλαιστινίων Προσφύγων.

[51] Το αίτημα υπέβαλαν τα Αραβικά Κράτη που προτιμούσαν να μη συμπεριληφθούν στα προστατευόμενα από τη Σύμβαση άτομα οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες, μια και ο ΟΗΕ ήδη φρόντιζαν γι' αυτούς. Βλ. N. Robinson, ό.π., σελ. 64.

[52] Όπως κάνει στο άρθρο 10, που αναφέρεται στην ημερομηνία ισχύος της Σύμβασης και στο άρθρο 7§3, που αναφέρεται στην ημερομηνία ισχύος της Σύμβασης για το συγκεκριμένο κράτος.

i) Όταν παύσει η προστασία ή αρωγή των λοιπών οργάνων ή οργανισμών για οιανδήποτε αιτία

ii) Όταν η θέση τους δεν έχει τακτοποιηθεί οριστικά με απόφαση της Γεν. Συνέλευσης και

iii) Στην περίπτωση των Παλαιστινίων, όταν βρίσκονται έξω από τη συγκεκριμένη περιοχή και δεν τυγχάνουν αρωγής από την UNRWA

-Τα άτομα εκείνα που θεωρούνται ότι δεν έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας

Σύμφωνα με το άρθρο 1 Ε, «η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε άτομο το οποίο αναγνωρίζεται από τις αρμόδιες αρχές της χώρας, όπου εγκαταστάθηκε, ότι έχει συναφή προς την κτήση της ιθαγένειας της χώρας αυτής δικαιώματα και υποχρεώσεις».

Πρόκειται για μια ειδική κατηγορία ατόμων που ενώ βρίσκονται εκτός της χώρας τους από φόβο δίωξης, απολαμβάνουν στη χώρα υποδοχής καθεστώς όμοιο με αυτό του υπηκόου χωρίς να έχουν λάβει την ιθαγένεια της χώρας υποδοχής. Οι πρόσφυγες αυτοί καλούνται connationals, «ως ημεδαποί», και κατά τη διάρκεια των εργασιών της Σύμβασης ταυτίζονταν με τους γερμανόφωνους (Volkes-deutsche) ή Γερμανούς στην καταγωγή πρόσφυγες που ζήτησαν άσυλο στη Δ. Γερμανία. Οι ομάδες αυτές που ζούσαν στην Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία και σε άλλες χώρες, μετακινήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου σε κράτη-μέλη του ΟΗΕ, μετά δε τη λήξη του πολέμου ζήτησαν τη γερμανική ιθαγένεια επειδή οι κυβερνήσεις των χωρών καταγωγής τους δεν τους αναγνώριζαν ως υπηκόους τους[53].Τα άτομα αυτά, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διάταξη[54], δεν μπορούν να θεωρηθούν πρόσφυγες, διότι κατέχουν de facto δικαιώματα και υποχρεώσεις όμοια με των υπηκόων της χώρας υποδοχής και επομένως δεν χρήζουν προστασίας. Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαν να υπαχθούν οι Κύπριοι πρόσφυγες που ήρθαν στην Ελλάδα μετά την εισβολή του Αττίλα το 1974, οι Έλληνες της Μ. Ασίας μετά την Μικρασιατική καταστροφή, Έλληνες της διασποράς που δεν έχουν φόβο δίωξης τους

[53] Ένας από τους λόγους της μη αναγνώρισης ήταν η συνεργασία τους με τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια του Πολέμου.

[54] Το περιεχόμενο του άρθρου 1 Ε της Σύμβασης είχε εισηγηθεί η Γεν. Συνέλευση του ΟΗΕ στις 14 Δεκεμβρίου 1950 (A/RES/429(v)) κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, δεν αναφερόταν δε αποκλειστικά στους γερμανικής καταγωγής πρόσφυγες, αλλά και σε άλλες ομάδες άλλων εθνικοτήτων. Βλ. και L. Holborn, L' Organisation International des réfugiés, ό.π., σελ. 185 και J. Vernant, The Refugees in the Post-War World Yall Press, New Haven, 1953 ό.π., σελ. 92 επ.

στη χώρα που έμεναν, καθώς και οι Αλβανοί ελληνικής καταγωγής.[55]

-Άτομα που θεωρούνται ότι δεν αξίζουν να τύχουν διεθνούς προστασίας

Στο άρθρο 1 ΣΤ της Σύμβασης αναφέρονται οι κατηγορίες εκείνων των ατόμων για τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύεται ότι έχουν διαπράξει εγκλήματα. Συγκεκριμένα εξαιρούνται από την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα όσοι:
α) έχουν διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου, ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, κατά την έννοια των διεθνών συμφωνιών που συνάφθηκαν με σκοπό να αντιμετωπιστούν τα αδικήματα αυτά[56],
β) έχουν διαπράξει σοβαρό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ευρισκόμενα εκτός της χώρας υποδοχής, πριν ή γίνουν δεκτά ως πρόσφυγες από τη χώρα αυτή,
γ) είναι ένοχα ενεργειών αντίθετων προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

Η διάταξη χρησιμοποιεί μια ιδιαίτερα αυστηρή γλώσσα όταν τονίζει ότι «…δεν θα εφαρμόζεται» [57]σε άτομα που διέπραξαν μια από τις παραπάνω πράξεις. Επομένως, από τη στιγμή που διαπιστωθεί ότι συντρέχει μία από τις κατηγορίες των πράξεων αυτών, η χώρα εμποδίζεται αυτομάτως από το να αναγνωρίσει σε κάποιον την ιδιότητα του πρόσφυγα.
Δεν είναι απαραίτητο ο αιτών την ιδιότητα του πρόσφυγα να έχει καταδικαστεί για ένα τέτοιο έγκλημα. Αρκεί να υπάρχουν αποδείξεις , ώστε να συμπεραίνεται η ενοχή του. Είναι πολύ πιθανόν ένα άτομο να καταφέρει να αντιστρέψει το βάσιμο των αποδείξεων και να λάβει την ιδιότητα αυτή μεταγενέστερα, εάν η υπόθεσή του επανεξεταστεί.

Το βάρος απόδειξης φέρει το ίδιο το άτομο που ζητά την ιδιότητα του πρόσφυγα και στην περίπτωση της §ΣΤ2, όταν υπάρχουν «σοβαροί λόγοι» ότι διέπραξε αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου. Ακριβώς αυτή η φράση «σοβαροί λόγοι…» δείχνει ότι στην αντίθετη περίπτωση, το άτομο μπορεί να αποδείξει την αθωότητά του χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα. Η φράση υποδηλεί, ακόμη, ότι προσφέρεται στο άτομο η ευκαιρία να αρνηθεί την κατηγορία και στην περίπτωση που υπάρχει καταδικαστική απόφαση δικαστηρίου. Εάν

[55] Αυτό δεν σημαίνει ότι άτομα που ανήκουν στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας δεν θα μπορούσαν να αναγνωρισθούν ως πρόσφυγες αν συνέτρεχαν οι άλλες προϋποθέσεις του άρθρου 1 Α2 της Σύμβασης.

[56] Ορισμοί για το περιεχόμενο των εγκλημάτων αυτών περιέχονται στις διεθνείς συμφωνίες που αναφέρει το άρθρο, ο πιο περιεκτικός όμως είναι αυτός της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1945 και του Καταστατικού Χάρτη του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου που παρατίθεται σε Παράρτημα. Βλ. Εγχειρίδιο, οπ., σελ. 42.

[57] Στην αγγλική γλώσσα, ο όρος αποδίδεται πιο επιτακτικά "This Convention shal not apply…"

καταφέρει να αποδείξει την αθωότητά του, δεν υπάρχει λόγος εφαρμογής της παρ. ΣΤ2[58].

Τέλος, σύμφωνα με τη διάταξη ΣΤ3 του άρθρου 1 εμπίπτουν στη ρήτρα εξαίρεσης τα άτομα εκείνα για τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύει κανείς ότι είναι «ένοχα ενεργειών αντιθέτων προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ». Οι σκοποί του ΟΗΕ απαριθμούνται στο άρθρο 1 του Χάρτη , ενώ οι αρχές στο άρθρο 2. Τόσον οι σκοποί όσον και οι αρχές του Οργανισμού δεσμεύουν τις Κυβερνήσεις των κρατών-μελών και όχι τα άτομα. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να φανταστούμε πως ένα άτομο, χωρίς κυβερνητική θέση, μπορεί να στραφεί κατά των παραπάνω αρχών και σκοπών. Η εφαρμογή της διάταξης αυτής περιορίζεται κατά πολύ, όπως διατύπωσε ο Γάλλος εκπρόσωπος στο ECOSOC[59], διότι το άρθρο αυτό εφαρμόζεται σε αρχηγούς κρατών, μελών υπουργικών συμβουλίων, ανώτερους εκπροσώπους των κυβερνήσεων, που κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας κρίνονται ένοχοι καταπάτησης δικαιωμάτων του ανθρώπου ή προέβησαν σε πράξεις αντίθετες με τον σεβασμό και τη διατήρηση της ειρήνης.[60]

Β. Η ΠΑΡΟΧΗ ΑΣΥΛΟΥ

Η Σύμβαση του 1951 δεν χορηγεί άσυλο, ούτε υπάρχει διάταξη της που να αναφέρεται σε αυτό. Το κενό προσπάθησε να καλύψει η διεθνής κοινότητα στο πλαίσιο του ΟΗΕ με τη συζήτηση πάνω στο σχέδιο Σύμβασης για το εδαφικό άσυλο[61], μια συζήτηση που δεν ολοκληρώθηκε. Το άρθρο 1 του σχεδίου Σύμβασης προέβλεπε «κάθε συμβαλλόμενο κράτος κατά την άσκηση των κυριαρχικών των δικαιωμάτων θα παράσχει για ανθρωπιστικούς λόγους άσυλο στο έδαφος του σε οποιοδήποτε άτομο νομιμοποιείται να απολαύσει τα πλεονεκτήματα της Σύμβασης απαγορεύοντας την επαναπροώθηση». Τα κράτη επέμεναν στη θέση τους ότι το άσυλο παρέχεται από το κράτος και δεν συνιστά

[58] Ο Weis ισχυρίζεται ότι εάν ένας πρόσφυγας καταδικαστεί για έγκλημα του κοινού ποινικού δικαίου και εκτίσει όλη την ποινή του, μπορεί να ζητήσει την ιδιότητα του πρόσφυγα, η δε πολιτεία πρέπει να του τη δώσει, διότι άλλως θα αντιτίθετο στη γενική αρχή του ποινικού δικαίου που λέει ότι «ένα άτομο που τιμωρήθηκε για την πράξη του δεν θα πρέπει να υποφέρει περισσότερο εξαιτίας αυτής της πράξης» στο United Nations, Doc. HCR/INF/49, σελ. 28. Ο Grahl-Madsen ο.π. σελ. 21 βλέπει με συμπάθεια αυτή την άποψη, αλλά πιστεύουμε ότι δεν θα πρέπει να γενικευθεί για όλα τα εγκλήματα, (π.χ. εγκλήματα σοβαρά ή εγκλήματα που δικαιολογούν επέλαση), αλλά ίσως θα πρέπει να εξετάζεται από τη χώρα υποδοχής κατά περίπτωση

[59] U.N. Doc. E/AC 7/SR 166, σελ. 7.

[60] «Προϊόν της Νομικής και πολιτικής φιλοσοφίας του 18ου, 19ου και 20ου αιώνα στις δυτικές χώρες», κατά τον P. Hartling, Concept and definition of refugee. Legal and humanitarian aspects. Lecture given on 23 April 1979 at the Second Nordic Seminar on Refugee Law, Univ. of Copenhagen, σελ. 8.

[61] Draft Convention on Territorial Asylum, G.A. Res. 3272 [XXIX] ,19/12/1975

ατομικό δικαίωμα. Το άτομο μπορεί μόνο να αιτηθεί τη χορήγηση ασύλου.[62]

Τρεις είναι οι βασικές διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 που προστατεύουν τον αιτούντα άσυλο : Το άρθρο 31- ο αιτών άσυλο βρίσκεται παράνομα στη χώρα υποδοχής ,το άρθρο 32- απαγόρευση απέλασης και το άρθρο 33- απαγόρευση επαναπροώθησης.

Θα προσπαθήσουμε να υπογραμμίσουμε τα κυριότερα ζητήματα που θέτουν οι τρεις αυτές διατάξεις.

Β.1. Αιτούντες άσυλο που βρίσκονται παράνομα στη χώρα υποδοχής (άρθρο 31).

Ο αιτών άσυλο βρίσκεται παράνομα στη χώρα υποδοχής και δεν τιμωρείται εφόσον συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Απειλείται η ζωή του ή η ελευθερία του σύμφωνα με το άρθρο 1Α2 της Σύμβασης.
2. Έρχεται απευθείας από τη χώρα που υπάρχει απειλή κατά της ζωής του ή της ελευθερίας του. Απευθείας σημαίνει αμέσως- χωρίς χρονοτριβή.

Στο άρθρο αυτό προβλέπεται ένα σύστημα εισόδου του πρόσφυγα στη χώρα υποδοχής που περιλαμβάνει τρια στάδια: Το *πρώτο* αφορά την περίοδο εκείνη που αρχίζει με την πρώτη παράνομη είσοδό του μέχρι τη στιγμή που θα παρουσιατεί στις αρμόδιες αρχές. Κατ΄αυτήν την περίοδο ο πρόσφυγας θεωρείται κατ'αρχήν παράνομος , αλλά βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τον συνήθη αλλοδαπό, επειδή τα κράτη δεσμεύονται από το άρθρο 31.[63]

Το *δεύτερο* αντιστοιχεί με την εξέτασή του από τις αρμόδιες αρχές, με σκοπό να καθορίσουν την ιδιότητα του και να αποφασίσουν για το καθεστώς του και το μέλλον του. Κατ' αυτήν την περίοδο ο πρόσφυγας δύναται να υποβληθεί σε περιορισμούς διακίνησης ή άλλους, αν χρειαστεί. Το *τρίτο* στάδιο, αφορά την τακτοποίηση του καθεστώτος του πρόσφυγα, οπότε είτε παραμένει στη χώρα, είτε φεύγει με άδεια εισόδου για άλλη χώρα. Στην περίπτωση που τίποτε από τα ανωτέρω δεν επιτευχθεί, τότε είναι δυνατόν να απελαθεί (άρθρο 32), σε καμιά όμως περίπτωση δεν θα πρέπει να επαναπροωθηθεί κατά τη ρητή απαγόρευση που θέτει το άρθρο 33 της Σύμβασης.

---

[62] Βλ. Π. Νάσκου Περράκη, Το Νομικό Καθεστώς των Προσφύγων στη διεθνή και ελληνική τάξη. Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του Καθεστώτος των Προσφύγων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991, σελ. 136 επ.

[63] Βλ. Grahl-Madsen οπ., σελ. 418 επ

Το άρθρο 31 § 1 δεν καλύπτει περιπτώσεις μεταναστών, τουριστών, συγγενών προσφύγων που προσπαθούν να εισέλθουν κρυφά στη χώρα.. Είναι όμως δυνατόν η χώρα να δείξει κάποια ανοχή στις παραπάνω κατηγορίες, και να τους παράσχει ακομη και «προσωρινό άσυλο»[64], με την έννοια να τους δεχθεί νόμιμα στο έδαφός της, αφού εκτίσουν τις προβλεπόμενες από το νόμο ποινές για παράνομη είσοδο, ή να τους βοηθήσει να προωθηθούν σε άλλες χώρες, όπου μπορούν να βρουν δουλειά ή να καλυτερέψουν τη ζωή τους. Σε πολλές, μάλιστα χώρες λειτουργούν για το σκοπό αυτό ειδικά ταξιδιωτικά και μεταναστευτικά γραφεία που με τη συνδρομή των αρχών βοηθούν τα ανωτέρω άτομα «να αποκτήσουν άδεια εισόδου σε άλλη χώρα» κατ΄α το άρθρο 31 §2.

Β.2. Η δεύτερη διάταξη αφορά την απαγόρευση απέλασης (άρθρο 32)

Η απέλαση, ως μέτρο που καταργεί την ελεύθερη παραμονή του αλλοδαπού στη χώρα, ανήκει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών, υποκείμενη όμως σε ορισμένους περιορισμούς.[65] Οι τελευταίοι έχουν σκοπό να περιορίσουν την καταχρηστική διάθεση του κράτους[66] και να προστατεύσουν τον αλλοδαπό από τις περιπτώσεις εκείνες που δεν τηρούνται ορισμένοι βασικοί κανόνες στη ρύθμιση της απέλασης.[67]

Η Σύμβαση του 1951 στο άρθρο 32, παρέχει στους πρόσφυγες τη διαβεβαίωση ότι από τη στιγμή που νόμιμα διαμένουν σε ένα συμβαλλόμενο κράτος δεν θα απελαθούν[68]. Η παραπάνω διάταξη περιέχει και μια εξαίρεση βάσει της οποίας είναι δυνατή η απέλαση πρόσφυγα. Πρόκειται για την περίπτωση εκείνη που τα κράτη θα πρέπει να

---

[64] Βλ. Grahl-Madsen, Territorial Asylum, ό.π., σελ. 69 καθώς και M. Kamada, Territorial Asylum and the protection of political refugees in Public International Law, Carnegie Endowment, Geneva, 1971, σελ. 60 επ.

[65] Βλ. G.S. Goodwin-Gill, International Law and the movement of persons between states, Oxford 1978, σελ. 201 καθώς και του ιδίου The limits of the power of expulsion in Public International Law, BYBIL 1974-1975, σελ. 55 επ.

[66] Η απέλαση που επιτάσσεται χωρίς να τηρούνται λόγοι όπως αυτοί της δημόσιας τάξης ή ασφάλειας ή γίνεται κατά τρόπο ασυμβίβαστο με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου «δύναται να επισύρει τη διεθνή ευθύνη του κράτουες διά κατάχρησιν δικαώματος» λέει χαρακτηριστικά ο Κ. Ευσταθιάδης, Διεθνές Δίκαιο, ΙΙ, Αθήνα, 1979, σελ. 53.

[67] Τέτοιοι κανόνες κατά τον Κ. Ιωάννου, Η απέλαση υπηκόου κράτους-μέλους των Ευρωπαικών Κοινοτήτων, Βιβλιοθήκη Δημοσίου Δικαίου τ.6, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1981, σελ. 38-37, είναι: η καλή πίστη, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ο σεβασμός των λοιπών διεθνών κανόνων, η ύπαρξη εύλογης αιτίας κ.ά.

[68] Εκτός από τη Σύμβαση του 1951, διάταξη για απέλαση περιέχουν η Σύμβαση της Νέας Υόρκης του 1954, περί του καθεστώτος των ανιθαγενών (Ν. 139/1975), η Ευρωπαική Σύμβαση εγκαταστάσεως των Παρισίων του 1955 (Ν.Δ. 4429/ 1964). Το 4ο Πρωτόκολλο της ΕυρΣΑΔ του 1963, που τέθηκε σε ισχύ το 1968 (η Ελλάδα δεν το κύρωσε), το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966

προστατεύσουν την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη. Στην περίπτωση αυτή ο πρόσφυγας υποχρεούται να εγκαταλείψει τη χώρα διαμονής του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του, προστατευόμενος από την αρχή της απαγόρευσης επαναπροώθησης που εγκαθιδρύεται στο άρθρο 33.

Β.2.1. Νομική βάση για την απέλαση προσφύγων

Ο πρόσφυγας προστατεύεται από το άρθρο 32 εφόσον πληροί δύο προϋποθέσεις:
α) βρίσκεται στο έδαφος της χώρας που πρόκειται να τον απελάσει και β) η παρουσία του εκεί είναι νόμιμη

Η πρώτη προϋπόθεση ερμηνεύεται απλά ότι ο πρόσφυγας βρίσκεται corpore μέσα στα σύνορα του συγκεκριμένου κράτους. Πρόβλημα υπάρχει γι' αυτούς που ζητούν την άδεια εισόδου στα σύνορα, όπου κατά μια ερμηνεία θεωρούνται ότι είναι μέσα στο έδαφος του κράτους, αλλά η περίπτωση τους εξετάζεται ακόμη από τις αρμόδιες αρχές της υπηρεσίας αλλοδαπών.

Η δεύτερη προϋπόθεση σημαίνει ότι διαθέτει τα νόμιμα έγγραφα (διαβατήριο, θεώρηση της ελληνικής προξενικής αρχής – αν απαιτείται – ή άλλο νομιμοποιητικό έγγραφο) και του έχει δοθεί άδεια παραμονής από τις αρμόδιες αρχές, η δε άδεια αυτή δεν έχει ακόμη λήξει, ή ότι έχει ζητήσει να του αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα και βρίσκεται εν αναμονή της σχετικής απόφασης. Εξ αντιδιαστολής συνάγεται ότι η παρουσία του δεν είναι νόμιμη όταν η άδεια που του έχει δοθεί έχει λήξει, ή όταν η αίτησή του για την αναγνώριση του ως πρόσφυγα έχει απορριφθεί και μετά την αίτηση θεραπείας, και ετοιμάζεται να αναχωρήσει.

Η προϋπόθεση αυτή μας οδηγεί στο κύριο ερώτημα που θέτει το άρθρο 32: ποια άτομα προστατεύει, η διάταξη αυτή, αυτούς που έχουν ήδη αναγνωριστεί ως πρόσφυγες, ή αυτούς που βρίσκονται σε αναμονή της αναγνώρισης;

Στο σημείο αυτό η θεωρία βρίσκεται διχασμένη. Μερικοί συγγραφείς όπως ο Rigaux και ο Pellonpäa[69], δέχονται κατ' αρχήν ότι το άρθρο 32 εφαρμόζεται, μόνο στο πρόσφυγα,

[69] Την άποψη αυτή υποστηρίζουν ο F. Rigaux, La situation juridique et sociale des requerant d' asile en Europe occidentale, στο La Ligue Suisse des droits de l' homme: «La Forteresse européenne et les refugiés», Actes de lères assises européennes sur le droit d'asile, Lausanne, 15-17 Feb. 1985, σελ. 93-104.

δηλαδή σε εκείνον που του έχει αναγνωριστεί η ιδιότητα αυτή. Άλλοι, όπως ο Grahl-Madsen[70], πιστεύουν ότι το άρθρο 32 εφαρμόζεται και σε εκείνον που βρίσκεται εν αναμονή της απόφασης των αρμόδιων αρχών για την αναγνώριση της ιδιότητάς του.

Υιοθετούμε τη δεύτερη άποψη, επειδή πιστεύουμε ότι βρίσκεται πιο κοντά με το πνεύμα της Σύμβασης του 1951, για την προστασία του πρόσφυγα. Πράγματι, είναι φανερό ότι, σε αντίθεση με τον αλλοδαπό, ο πρόσφυγας δεν έχει κατοικία στην οποία να μπορεί να επιστρέψει, με αποτέλεσμα η απέλασή του να καθίσταται προβληματική με μια σειρά από σοβαρές συνέπειες. Τα κράτη επομένως, δεν θα πρέπει να τάσσονται με την γραμματική – αυστηρή κατά την άποψή μας – ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 32, αλλά θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και εκείνες τις περιπτώσεις που έχουν σοβαρούς λόγους να πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 1Α2. Έτσι, θα πρέπει στην προστασία αυτή να συμπεριληφθούν και εκείνοι που ζητούν την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα από τις αρχές. Στην περίπτωση αυτή δεν εμπίπτουν τα άτομα εκείνα που βρίσκονται απλά νόμιμα στη χώρα και δεν ζητούν να τους αποδοθεί η ιδιότητα του πρόσφυγα.

Ωστόσο, η απέλαση ενός πρόσφυγα είναι δυνατή κατά το άρθρο 32§1 για λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης. Οι δύο αυτές έννοιες θα πρέπει να ερμηνεύονται τόσο στενά[71], ώστε η απέλαση να είναι το τελευταίο μέτρο που θα λάβει η κυβέρνηση στην προσπάθειά της να προστατεύσει τα συμφέροντα της χώρας. Διότι η μεν κυβέρνηση έχει καθήκον να προστατεύσει τόσο το κράτος όσο και τους υπηκόους της από οποιαδήποτε απειλή[72], και ο πρόσφυγας έχει ανάγκη από τη διαβεβαίωση ότι δεν θα μεταβληθεί πάλι σε έναν «ξεριζωμένο». Ο αυστηρός χαρακτήρας του άρθρου 32 επιβεβαιώνεται και από τα Πορίσματα της Εκτελεστικής Επιτροπής της Υπάτης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες[73] όπου τονίζεται ότι: «Αναγνωρίζουν ότι, σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951, πρόσφυγες νόμιμοι στο έδαφος συμβαλλομένου κράτους, προστατεύονται γενικά κατά της απέλασης και ότι σύμφωνα με το άρθρο 32 η απέλαση του πρόσφυγα επιτρέπεται σε εξαιρετικές περιστάσεις».

Με μεγαλύτερη δε έμφαση τη δέχεται και ο M. Pellypäa, Expulsion and the Refugee Convention, 117 JFT 1981, σελ. 47-64.

70 Βλ. Grahl-Madsen, vol. II οπ., σελ. 224.

71 Με τον ίδιο τρόπο ερμηνεύονται και σε άλλες διατάξεις της Σύμβασης π.χ. άρθρο 28

72 Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια όπου ο αριθμός εισροής των αλλοδαπών έχει αυξηθεί αισθητά με ανέφικτο πολλές φορές τον ουσιαστικό έλεγχο κατά την είσοδό τους μέσα στη χώρα.

73 Conclusion No 7 (XXVII) 1977.

«Αναγνωρίζουν ότι το μέτρο της απέλασης δύναται να έχει πολύ σοβαρές συνέπειες για τον πρόσφυγα και την οικογένειά του που διαμένει μαζί του». «Συστήνουν ότι, σύμφωνα με το άρθρο 32, μέτρα απέλασης κατά πρόσφυγα θα πρέπει να λαμβάνονται σε εξαιρετικές περιστάσεις και μετά από εξέταση όλων των περιπτώσεων, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας για τον πρόσφυγα να γίνει δεκτός σε μια χώρα άλλη από αυτήν της καταγωγής του». Κατά συνέπεια η απέλαση προτείνεται ως το έσχατο μέτρο, και εφόσον δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος που απειλεί την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη με άλλα μέσα.

Ποιό το περιεχόμενο όμως της φράσης «εθνική ασφάλεια» και ποιο αυτό της «δημόσιας τάξης»; Η απουσία απόδοσης του περιεχομένου των ανωτέρων φράσεων από τη Σύμβαση του 1951,μας οδηγεί σε άλλες παρόμοιες διατάξεις κυρίως στον χώρο των δικαιωμάτων του ανθρώπου και συγκεκριμένα στο ΣΑΠ, στην ΕυρΣΔΑ, στην Αμερικανική Σύμβαση και στον Αφρικανικό Χάρτη . Έτσι, η έννοια της «εθνικής ασφάλειας» είναι κατ' αρχήν μια πολιτική έννοια, το δε περιεχόμενό της επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών να προσδιοριστεί, όπως φαίνεται μέσα από την πρακτική κυρίως των οργάνων της ΕυρΣΔΑ[74]. Όπως είναι φυσικό, η έλλειψη μηχανισμού ελέγχου της Σύμβασης του 1951 δύναται να οδηγήσει σε κατάχρηση, κάτι που συχνά συμβαίνει στις Λατινοαμερικανικές χώρες[75]. Παρόλο που τα κράτη που παραβιάζουν ανθρώπινα δικαιώματα συχνά κρύβονται πίσω από τη δικαιολογία της εθνικής ασφάλειας, οι περιπτώσεις προσφύγων που έχουν απελαθεί για τον λόγο αυτό είναι πολύ λίγες.

Η έννοια της «δημόσιας τάξης» θα πρέπει να περιλαμβάνει πράξεις κατά της νόμιμης κυβέρνησης, επικοινωνία με τον εχθρό της χώρας υποδοχής, κατασκοπεία, και γενικά δραστηριότητες πολιτικής υφής, που στρέφονται κατά του συγκεκριμένου κράτους. Σε αυτές μπορούν να συμπεριληφθούν πράξεις τρομοκρατίας ,σχέσεις με τα κυκλώματα ναρκομανών, εμπόρων ναρκωτικών, ή πράξεις βίας. Δεν θα απελαύνεται για λόγους δημόσιας τάξης ο πρόσφυγας εκείνος που είναι βαριά άρρωστος και εξαρτάται άμεσα από το κοινωνικό σύστημα υγείας της χώρας υποδοχής[76].

---

[74] Βλ. υπόθεση Agee κατά Ην. Βασιλείου, Προσφυγή Αρ. 7729/76 DR. 7 σελ. 164. Klass and Others, ΕυρΣΔΑ Ser. A' No 28 Απόφαση 6 Σεπτ. 1978. ΕυρΣΔΑ Ser. A' No 116 Απόφαση 26 Μαρτίου 1977. Clasenapp and Kosiek, ΕυρΣΔΑ Ser. A' Nos 104 και 105 Απόφαση 28 Αυγ. 1986.

[75] Communication No R 12/50 adopted 7 April 1982, UN Doc A/37/40, σελ. 155 και Communication No R 8/33 adopted on March 1981, UN/ Doc A/36/40 σελ. 128-129.

[76] Βλ. G. Stenberg, Non-expulsion and non refoulement, Studies in International Law vol. 9, Justus Forlag, Uppsala, 1989, σελ. 170.

Στην περίπτωση που ο πρόσφυγας εμπίπτει στην απαγορευτική διάταξη του άρθρου 32§1 και προβεί σε ενέργειες ή πράξεις κατά της δημόσιας τάξης ή εθνικής ασφάλειας του κράτους, τότε κατά τη διακριτική ευχέρεια των αρχών και σύμφωνα με το άρθρο 32§2, η απέλαση του θα πραγματοποιηθεί μόνο με απόφαση και σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει η νομοθεσία του κράτους, είτε αυτό είναι δικαστική απόφαση ή κάποιο διοικητικό μέτρο. Εφόσον η απέλαση πραγματοποιηθεί, οι χώρες αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παράσχουν στους ανώτερους πρόσφυγες εύλογη προθεσμία μέσα στην οποία θα επιδιώξουν να λάβουν άδεια κανονικής εισόδου σε άλλη χώρα. Κατά τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής οι συμβαλλόμενες χώρες μπορούν να εφαρμόσουν μέτρα εσωτερικής τάξης τα οποία κρίνουν αναγκαία (παρ. 3) και σε αυτήν την περίπτωση τα μέτρα δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την όλη προσπάθεια του πρόσφυγα να λάβει άδεια εισόδου για μια τρίτη χώρα[77].

Τα προβλήματα όμως δεν παύουν να υπάρχουν ακόμη και στην περίπτωση που νομιμοποιείται η απέλαση, σύμφωνα με το άρθρο 32 . Στην περίπτωση αυτή ο πρόσφυγας αντιμετωπίζει την αξεπέραστη καμιά φορά δυσκολία να βρει νέα διαμονή σε μιαν άλλη χώρα. Λόγω λοιπόν των σοβαρών συνεπειών που συνεπάγεται μια απόφαση για απέλαση, πιστεύουμε ότι θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις[78].

Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Σύσταση της 5/11/1985 για την εναρμόνιση των εθνικών διαδικασιών για την παροχή πολιτικού ασύλου , καθορίζει ότι η αρχή της μη απέλασης ισχύει για όλα τα άτομα, τα οποία έχουν βάσιμο φόβο να υποστούν δίωξη στη χώρα καταγωγής τους. Στις μεθοριακές αρχές καθώς και σ' όλες τις αρμόδιες αρχές θα πρέπει να τονιστεί η τήρηση της αρχής της μη απέλασης. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η απέλαση πρόσφυγα μπορεί να κριθεί κι υπό το πρίσμα των διατάξεων της ΕυρΣΔΑ[79].

---

[77] Μια και κατά τον N. Robinson, οπ. Σελ. 160, η Σύμβαση θεωρεί την απέλαση μέτρο που λαμβάνεται μόνον όταν ο πρόσφυγας αδυνατεί να εγκαταλείψει μόνος του τη χώρα.

[78] Σύμφωνα με το άρθρο 42 της Σύμβασης, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να διατυπώσουν επιφυλάξεις στο άρθρο 32.

[79] Βλ. ενδεικτικά R. Plender, Problèmes soulevés par certains aspects de la situation actuelle des réfugiés sous l' angle de la CEDH, Conseil de l' Europe, Dossier sur les droits de l' hommes no.9, Strasbourg, 1985.

Β.3. Απαγόρευση απέλασης ή επαναπροώθησης (άρθρο 33)

-Το άρθρο 33 της Σύμβασης

Μια από τις σημαντικότερες αρχές της Σύμβασης του 1951, «ουσιώδες στοιχείο για το καθεστώς του πρόσφυγα»[80], είναι αυτή που εμπεριέχεται στο άρθρο 33, η αρχή της μη επαναπροώθησης (non-refoulement). Η αρχή αυτή ενσωματώνει για τα κράτη-μέρη μια υποχρέωση, σύμφωνα με την οποία, «δε θα απελαύνουν ή δε θα επαναπροωθούν καθ' οιονδήποτε τρόπο πρόσφυγες στα σύνορα εδαφών, όπου η ζωή και η ελευθερία τους απειλούνται, λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων».

Η σπουδαιότητα της αρχής αυτής απορρέει από το γεγονός ότι ορίζεται σε μια σειρά διεθνών πράξεων σχετικών με τους πρόσφυγες, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Συγκεκριμένα: σε παγκόσμιο επίπεδο, πέρα από το άρθρο 33 της Σύμβασης του 1951, την αρχή τη βρίσκουμε στη Διακήρυξη του ΟΗΕ για το Εδαφικό Άσυλο του 1967[81], στη Σύμβαση του ΟΗΕ για την σύλληψη ομήρων[82] και στη Συμφωνία της Χάγης για τους πρόσφυγες στη θάλασσα του 1957.[83]

Σε περιφερειακό επίπεδο θα πρέπει να αναφέρουμε τη Σύμβαση που αφορά συγκεκριμένα θέματα του προβλήματος των προσφύγων στην Αφρική που υιοθετήθηκε στο πλαίσια του ΟΑΕ (νυν ΑΕ)[84], μια Σύμβαση που περιέχει αρκετούς δεσμευτικούς κανόνες σχετικά με την παροχή ασύλου, την Αμερικανική Σύμβαση[85], τη Σύμβαση του Καράκας για το

---

[80] Όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά στις εργασίες της Executive Committee of the UNHCR Program, «Collection on notes presented to the Subcommittee of the Whole on International Protection by the U.N.H.C.R. 1977-1980, UNHCR, Geneva 1981, σελ. 17.

[81] Όπου στο άρθρο 3§1 ορίζεται: «κανένα άτομο που αναφέρεται στο άρθρο 1§1 θα υπόκειται σε μέτρα όπως η μη είσοδος στα σύνορα ή εάν έχει ήδη εισέλθει στο έδαφος όπου ζητά άσυλο, απέλαση ή υποχρεωτική επιστροφή σε χώρα που μπορεί να διωχθεί».

[82] Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τη Γεν. Συνέλευση του ΟΗΕ με την απόφαση 34/146 της 17ης Δεκεμβρίου 1979 χωρίς ψηφοφορία ILM, Vol 18, σελ. 1456 (1979).

[83] Στο άρθρο 10.

[84] Η Σύμβαση υιοθετήθηκε το 1969 και περιλαμβάνει την αρχή της μη- επαναπροώθησης στο άρθρο 11§3, με ρητή απαγόρευση για απόρριψη στα σύνορα – απέλαση ή επιστροφή – του πρόσφυγα που θα τον αναγκάσουν να παραμείνει στο έδαφος όπου η ζωή του απειλείται.

[85] Όπου στο άρθρο 22§8 απαγορεύει την αποπομπή ή επιστροφή αλλοδαπού στο έδαφος όπου απειλείται.

εδαφικό άσυλο[86], την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την έκδοση[87], την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας[88], και τη Σύμβαση του ΟΑΚ για την πρόληψη και τιμωρία τρομοκρατικών πράξεων[89]. Τέλος μνεία θα πρέπει να γίνει και για τη Σύσταση που υιοθετήθηκε από την Αφροασιατική Νομική Συμβουλευτική Επιτροπή στο Μπαγκόγκ το 1966, και εφαρμόζεται από τα Ασιατικά κράτη[90].

Η μεγάλη εμβέλεια της αρχής αυτής σε μια σειρά διεθνών πράξεων προστασίας των προσφύγων καθώς και η ομόφωνη αποδοχή της από Διακηρύξεις[91] και Συνόδους[92] του ΟΗΕ την αναγάγουν σε μια θεμελιώδη αρχή του διεθνούς δικαίου[93], η κατ' άλλους σε κανόνα «εθιμικού δικαίου».[94]Αντίθετα, ορισμένοι συγγραφείς προχωρούν ακόμη περισσότερο ανάγοντας την αρχή αυτή σ' έναν αναγκαστικό κανόνα του διεθνούς δικαίου, jus cogens[95]. Πιστεύουμε ότι η διεθνής κοινωνία δεν είναι ακόμη έτοιμη να ασπαστεί αυτήν την άποψη, λαμβανομένων υπόψη και των εξαιρέσεων που θέτει η παρ. 2 του άρθρου 33[96].

---

86 Του 1954, στο άρθρο 3

87 Του 1957, στο άρθρο 3.

88 Του 1977, ILM vol. 15, σελ. 1272 (1976).

89 Υπογράφηκε στην Ουάσιγκτον το 1972, ILM vol 10, σελ. 255 (1971).

90 Η Σύσταση αναφέρεται στις «Αρχές που αφορούν τη μεταχείριση των προσφύγων» βλ. UNHCR, Collection on International Instruments concerning refugees, Geneva 1979, σελ. 201, όπου πέρα από έναν πιο διευρυμένο ορισμό της έννοιας του πρόσφυγα ασχολείται με το δικαίωμα παροχής ασύλου και τη μη επαναπροώθηση μαζί με την απαγόρευση εισόδου στα σύνορα. Για μια αναλυτική συζήτηση των αρχών αυτών βλ. E. Jahn, The work of the Asian – African legal Consultatice Committee on the legal status of refugees, στο Zeitschrift ADR and V, 1967, σελ. 122.

91 Όπως η Διακήρυξη για το Εδαφικό Άσυλο.

92 Βλ. τη Σύνοδο των Η.Ε. για το καθεστώς των Ανιθαγενών του 1954 όπου ομόφωνα έγινε δεκτό ότι η αρχή της μη- επαναπροώθησης όπως εμπεριέχεται στη Σύμβαση του 1951 αποτελεί «μια γενική αποδεκτή αρχή» και κατά συνέπεια δε χρειάζεται να συμπεριληφθεί στη Σύμβαση για το καθεστώς των Ανιθαγενών αντίστοιχη διάταξη με το άρθρο 33. Βλ. Final Act of the U.N. Conference on the Status of Stateless Persons, στο Collection of International Instruments concerning refugees, UNHCR, Geneva 1979 σελ. 79.

93 Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Report of the Working Group on Current Problems in the International Protection of Refugees and Displaced Persons in Asia: International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 1981, σελ. 9.

94 Την άποψη αυτή δέχονται πολλοί συγγραφείς βασιζόμενοι στο ότι πληρούνται τόσον η opinio juris sive necessitatis και η αποδοχή και εφαρμογή της αρχής από πολλά κράτη. Βλ. μεταξύ άλλων F. Feliciano, The principle of non-refoulement: a note on international legal protection of refugees and displaced persons, στο Phillipine L.J., 1982, σελ. 608, και ο W. Kalin, Das prinzip den Non-Refoulement, Bern, Frankfurt am Main, 1982, σελ. 59-85.

95 Η άποψη αυτή είναι πολύ προωθημένη, και δεν γίνεται δεκτή από την πλειοψηφία των συγγραφέων, βλ. μεταξύ άλλων και F. Feliciano, ό.π. σελ. 609, μια και υπάρχουν υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση και δεν είναι δυνατόν να αγνοηθούν. Την άποψη ωστόσο συμμερίζεται μεταξύ άλλων και ο G. Jaeger, Les N.U. et les refugiés, ό.π., σελ. 78 και η Υπάτη Αρμοστεία η οποία υποστηρίζει ότι η θεμελιώδης αρχή του non-refoulement θα πρέπει να αναγνωρισθεί και να τηρηθεί ως ένας κανόνας jus cogens. Βλ. Note on International Protection. The Executive Committee of the High Commissioner's Program, 36th session, UN Doc A/Ac 96/660 1985, σελ. 22-23.

96 Με την άποψη αυτή τάσσεται κι ο Α. Μπρεδήμας, Η αρχή του non-refoulement. Θεωρητικές όψεις και ελληνική πρακτική, ΝοΒ, 38, 1990, τ. 4, σελ. 38.

Ωστόσο, η πρακτική εφαρμογή, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο συνδυαζόμενη και με την παραβίαση του άρθρου 3 της ΕυρΣΔΑ, θα μπορούσε να οδηγήσει στην υιοθέτηση της άποψης αυτής.[97]

-Πεδίο εφαρμογής του άρθρου 33

Σύμφωνα με το άρθρο 33§1, οι συμβαλλόμενες χώρες αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην απελαύνουν, ή να επαναπροωθούν πρόσφυγες καθ' οιονδήποτε τρόπο, στα σύνορα εδαφών όπου η ζωή ή η ελευθερία τους απειλούνται λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Η πεποίθηση των συντακτών της Σύμβασης ήταν ότι η απέλαση ή η επαναπροώθηση παρέδιδε τον πρόσφυγα στα χέρια των εκτελεστών του[98], πράγμα που θα έπρεπε να αποφευχθεί με οιονδήποτε τρόπο. Η διάταξη δεν διευκρινίζει κατά πόσον τα κράτη δεσμεύονται να μη στείλουν τον πρόσφυγα στη χώρα καταγωγής του ή σε άλλη χώρα. Εκείνο για το οποίο ενδιαφέρεται η Σύμβαση είναι να μην αποσταλεί στη χώρα που υπάρχει μια πραγματική απειλή γι' αυτόν, ανεξάρτητα αν αυτή είναι η χώρα καταγωγής του ή η χώρα διαμονής του.
Διευκρινίστηκε κατά τη διάρκεια των προπαρασκευαστικών εργασιών ότι η υποχρέωση αυτή των κρατών που πηγάζει από το άρθρο 33§1 της Σύμβασης του 1951, δεν ενσωματώνει κατ' ανάγκη και την υποχρέωση από μέρους των κρατών να παρέχουν άσυλο σε οποιονδήποτε εμφανίζεται στα σύνορά τους.[99] Ωστόσο, το άρθρο 33 αφορά κυρίως πρόσφυγες που βρίσκονται στο έδαφος της συμβαλλόμενης χώρας, ανεξάρτητα αν η είσοδός τους αυτή έγινε με νόμιμο ή με παράνομο τρόπο, και παραμένουν εκεί περιμένοντας την απόφαση για χορήγηση ασύλου. Αυτό σημαίνει, επίσης ότι μέχρις ότου εκδοθεί η απόφαση αυτή, ο πρόσφυγας θα μπορεί να παραμένει στο εν λόγω κράτος και κατά τη διαδικασία της αίτησης θεραπείας, αν αυτή επιτρέπεται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.[100]

---

[97] Βλ. Υπόθεση MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας, Ευρ.Δ.Δ.Α. καθώς και την πρόσφατη απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά Βολιβίας[βλ.παρακάτω].

[98] Βλ. N. Robinson, οπ. Σελ. 161.

[99] E/1618 Comments to art. 28 (τώρα 33) βλ. Επίσης UN Doc. A/SR 40, σελ. 33.

[100] Πρόκειται για τη διαδικασία επανεξέτασης της απορριπτικής απόφασης για την αναγνώριση στον αιτούντα του καθεστώτος του πρόσφυγα. Στη χώρα μας η διαδικασία αυτή καλείται «αίτηση θεραπείας».

Επέκταση της αρχής της μη επαναπροώθησης είναι ο κανόνας της μη απαγόρευσης εισόδου στα σύνορα της χώρας, διότι θα ήταν άδικο να υπάρχουν πρόσφυγες που κατά διαφόρους τρόπους εισέρχονται στο έδαφος συμβαλλόμενης χώρας και ευεργετούνται από το άρθρο 33, ενώ άλλοι που αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα δεν μπορούν να γίνουν δεκτοί, έστω και προσωρινά στο έδαφός της. Ο κανόνας αυτός έχει αποκτήσει μεγάλη σημασία σήμερα για τους πρόσφυγες και γίνεται αποδεκτό ότι περιέχεται στην αρχή της μη επαναπροώθησης[101]. Στην πράξη πάντως, πολλά κράτη σπάνια αρνούνται την είσοδο στους πρόσφυγες, ακόμη κι όταν πρόκειται για περιπτώσεις ομαδικής εξόδου προσφύγων από μια συγκεκριμένη χώρα[102]. Θα πρέπει να αναφέρουμε, όμως, ότι κατά τη διάρκεια των εργασιών της παρούσας Σύμβασης τονίστηκε ότι ότι άρθρο 33 δεν καλύπτει περιπτώσεις ομαδικής εξόδου προσφύγων.[103]

Τέλος, το όλο πρόβλημα εφαρμογής του άρθρου 33 επικεντρώνεται στη λέξη «απειλή» και πως αυτή ερμηνεύεται από τα συμβαλλόμενα κράτη, έτσι ώστε να προστατεύεται η ζωή ή η ελευθερία του πρόσφυγα. Η απειλή θα πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με το άρθρο 1Α2 της Σύμβασης[104]. Είναι, εξ άλλου, σαφές από τις προπαρασκευαστικές εργασίες ότι η διάθεση της Επιτροπής Ad hoc ήταν να δοθεί στις λέξεις «ζωή ή ελευθερία» η δυνατότητα να ερμηνευτεί με ένα πιο ελεύθερο τρόπο[105]. Επομένως, όποιος πληροί τις προϋποθέσεις για να γίνει πρόσφυγας, σύμφωνα με το άρθρο 1Α2 , θα πρέπει να θεωρείται ότι απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του στη χώρα όπου διώκεται[106].

---

101 Βλ. και P. Hyndman, Asylum and non-refoulement. Are these obligations owed to refugees under International Law? Philippine L.J., 1982, σελ. 51-52.

102 Μια από τις μεγαλύτερες εξόδους προσφύγων ήταν αυτή των Αφγανών που υπολογίζονται σε 5,3 εκ. . Στις 14 Απριλίου 1988, υπογράφηκε Συμφωνία μεταξύ Αφγανιστάν και Πακιστάν για την οικοθελή επιστροφή των προσφύγων στην πατρίδα τους, κάτω από την προστασία της Υπάτης Αρμοστείας. Η Συμφωνία αυτή αποτέλεσε ένα από τα «σημαντικότερα γεγονότα» για τους πρόσφυγες το 1988, όπως τονίστηκε στο Περιοδικό «Πρόσφυγες» τ. 1, 1989, σελ. 5-6.Ακολούθησαν οι κάτοικοι της πρώην Γιουγκοσλαβίας, που επέστρεψαν μετά τη λήξη του πολέμου,ενώ στις μέρες μας παρακολουθούμε το δράμα των Σύριων προσφύγων.

103 SR 35, σελ. 31.

104 Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο Grahl-Madsen, The status of Refugees, vol. I, οπ. Σελ. 196. Αντίθετα, η γερμανική θεωρία στο σημείο αυτό, δίνει μια πιο στενή ερμηνεία της λέξης δίωξη, τονίζοντας ότι «μόνον μέτρα που απειλούν τη ζωή ή την ελευθερία του ατόμου θεωρούνται ως δίωξη» βλ. σχετικά K. Zink, Das Asylyecht in der Bundesrepublik Deutschland nach dem Abkommen vom 28 Juli 1951 uber die Rechtssfelung den Fluchtilinge unter besonder Berücksichtigung der Rechtsprechung den Vwrwaltungsperichte, Nurnberg 1962, σελ. 65-82. Πιστεύουμε ότι η αυστηρή αυτή ερμηνεία δεν αποδίδει το πνεύμα της Σύμβασης του 1951.

105 UN Doc E/Ac. 32/ SR-20. παρ. 65.

106 Η Εκτελεστική Επιτροπή του προγράμματος της Υπάτης Αρμοστείας για τους πρόσφυγες εξήγησε γιατί υιοθετήθηκαν στην παρούσα διάταξη οι όροι «ζωή ή ελευθερία». Κατά την Επιτροπή «ήθελαν να διασαφηνίσουν ότι η αρχή της μη-επαναπροώθησης εφαρμόζεται όχι μόνον σε σχέση με τη χώρα καταγωγής αλλά και οποιαδήποτε άλλη χώρα όπου ένα άτομο φοβάται μήπως διωχθεί». Βλ. Executive Committee of the UNHCR Programme, Collection of Notes, σελ. 17.

Εξαιρέσεις στην απαγόρευση επαναπροώθησης

Η παράγραφος 2 του άρθρου 33 θέτει δύο εξαιρέσεις στην αρχή της μη-επαναπροώθησης. Ο πρόσφυγας μπορεί να απελαθεί ή να επαναπροωθηθεί όταν πρώτον για «σοβαρές αιτίες» θεωρείται επικίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας στην οποία βρίσκεται, και δεύτερον αποτελεί κίνδυνο για τη χώρα αυτή επειδή έχει τελεσίδικα καταδικαστεί για ιδιαίτερα σοβαρό αδίκημα. Το πότε θεωρείται, ο πρόσφυγας, επικίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας επαφίεται στα κράτη-μέρη να το προσδιορίσουν, κρίνοντας ταυτόχρονα και το μέγεθος των «σοβαρών αιτιών» που τον καθιστούν επικίνδυνο. Εκείνο που θα πρέπει να εξετάζουν τα κράτη είναι κατά πόσον με την απέλαση ή επαναπροώθηση του πρόσφυγα εκλείπει κι ο κίνδυνος για την ασφάλεια του κράτους.

Η ερμηνεία του όρου «κίνδυνος για την ασφάλεια του κράτους» μοιάζει με αυτή της «εθνικής ασφάλειας» που δώσαμε παραπάνω στο άρθρο 32§1. Όπως κι εκεί, έτσι κι εδώ η διακριτική ευχέρεια του κράτους θα πρέπει να περιορίζεται κατά το δυνατόν, για να αποφευχθεί τυχόν κατάχρηση και για να ερμηνεύεται η διάταξη στα πλαίσια της καλής πίστης και του συμφέροντος του πρόσφυγα.

Το κατά πόσον ένας πρόσφυγας είναι επικίνδυνος στην ασφάλεια της χώρας όπου βρίσκεται, δεν χρειάζεται να αποδειχθεί, αρκεί να υπάρχει κάποια σοβαρή αιτία που να οδηγεί την κυβέρνηση να τον χαρακτηρίσει ως επικίνδυνο. Ο καθορισμός λοιπόν του περιεχομένου των σοβαρών αιτιών επαφίεται στην κάθε κυβέρνηση και δύναται να ποικίλει ανάλογα με την πρακτική που ακολουθεί.[107]

Ο δεύτερος λόγος που καθιστά ανίσχυρη τη διάταξη του άρθρου 33 είναι η ύπαρξη τελεσίδικης καταδικαστικής απόφασης για ιδιαίτερα σοβαρό αδίκημα. Η εξαίρεση αυτή θέτει ορισμένες προϋποθέσεις: α) να υπάρχει τελεσίδικη απόφαση, να έχουν δηλαδή εξαντληθεί όλα τα ένδικα μέσα[108], β) η καταδίκη να αφορά «αδίκημα ιδιαίτερα σοβαρό», όπως αυτά που περιγράφει το άρθρο 1ΣΤ της Σύμβασης αλλά και εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου (όπως φόνος, ένοπλη ληστεία, βιασμός κ.α. που επισύρουν συνήθως βαριές ποινές)[109], γ) και κατά συνέπεια να δημιουργείται κίνδυνος για τη χώρα. Το πότε

[107] Για την πρακτική των σκανδιναβικών χωρών βλ. G. Stenberg ό.π., σελ. 228 επ.

[108] Το άρθρο δεν απαιτεί την μη άσκηση έφεσης ή αναίρεσης. Μιλάει απλά για τελεσίδικη απόφαση ανάλογα με το δικονομικό σύστημα που υπάρχει στη συγκεκριμένη συμβαλλόμενη χώρα βλ. και UN Doc A/Conf. 2/SR 16, σελ. 12 επ

[109] Η Υπάτη Αρμοστεία των ΗΕ για τοςυ πρόσφυγες όταν ρωτήθηκε για το πώς ερμηνεύει τη «σοβαρότητα των εγκλημάτων που διαπράττουν οι πρόσφυγες», απάντησε ότι «η επαναπροώθηση θα εφαρμοσθεί ως

ένας πρόσφυγας συνιστά κίνδυνο για τη χώρα κρίνεται σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά[110].

Το έγκλημα για το οποίο έχει καταδικαστεί ο πρόσφυγας, δεν είναι απαραίτητο να έχει τελεστεί στο έδαφος της χώρας υποδοχής, μπορεί να έχει τελεστεί και στο έδαφος της χώρας καταγωγής ή αλλού. Εάν ο αιτών έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα βρισκόμενος έξω από τη χώρα υποδοχής, τότε σύμφωνα με το άρθρο 1ΣΤ της Σύμβασης, δεν μπορεί να αναγνωριστεί πρόσφυγας.

Η παρ. 2 του άρθρου 33 να πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό και με τα άρθρα 31 και 32 της Σύμβασης. Η απέλαση ή επαναπροώθηση θα πρέπει να γίνεται αφού πρώτα παρασχεθούν οι απαραίτητες διευκολύνσεις για την απόκτηση άδειας εισόδου σε άλλη χώρα. Σε περίπτωση που αποτύχει να λάβει άδεια εισόδου, τότε το κράτος προχωρεί στην απέλαση ή στην επαναπροώθηση. Το άρθρο 33 δεν ασχολείται με την έκδοση του πρόσφυγα. Αυτή αποτελεί συνήθως αντικείμενο συμφωνίας μεταξύ δύο κρατών βασισμένη σε μια διμερή Σύμβαση[111]. Εάν το κράτος υποδοχής έχει συνάψει μεταγενέστερη διμερή Σύμβαση έκδοσης με το κράτος στο οποίο ο αιτών έχει διαπράξει το έγκλημα, τότε το πρώτο εκδίδει τον αιτούντα[112]. Εάν όμως δεν υπάρχει παρόμοια Σύμβαση, τότε τηρεί τη διαδικασία του άρθρου 33§2. Οπωσδήποτε, πάντως, μεταγενέστερες διμερείς Συμβάσεις περί εκδόσεως μεταξύ συμβαλλομένων μερών, για να μπορέσουν να έχουν ισχύ απέναντι στη Σύμβαση του 1951, θα πρέπει να έχουν διατυπώσει κάποια επιφύλαξη στα άρθρα 31 και 32 και να δεσμεύονται ως προς την εφαρμογή του 33.

το τελευταίο μέσο, εφ' όσον άλλα δεν είναι δυνατά, για να αποτραπεί το άτομο από να θέσει σε κίνδυνο την κοινότητα. Η απόφαση, επομένως, εξαρτάται από την ουσία της κάθε υπόθεσης… «είναι αδύνατο να φτιάξουμε έναν κατάλογο όλων των ποινών που θεωρούνται ιδιαίτερα σοβαρές…». Παρατίθεται από τη G. Stenberg, οπ. σελ. 227.

110 Στην κατηγορία του 33§2 δεν εμπίπτουν οι διαπράξαντες έγκλημα ευρισκόμενοι σε νόμιμη άμυνα για λόγους ανάγκης. Παρόμοια είναι η περίπτωση καθυστερημένων ή προσφύγων με ειδικά προβλήματα υγείας που αμβλύνουν τις εντυπώσεις της επικινδυνότητάς τους.

111 Πρόβλημα δε γεννάται στην πολυμερή σύμβαση περί εκδόσεως, όπου συχνά προβλέπεται μεταξύ άλλων ειδική διάταξη για την εξαίρεση των προσφύγων από το σκοπό της σύμβασης. Βλ. χαρακτηριστικά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί εκδόσεως που συνάφθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1957 και συγκεκριμένα το άρθρο 3§2 (ETS No 24), την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την καταστολή της τρομοκρατίας, άρθρο 3 (ETS No 90), τη Διεθνή Σύμβαση κατά της σύλληψης ομήρων του 1979, άρθρα 9 και 15 (UN GA Res 43/146), τη Διαμερικανική Σύμβαση για την έκδοση του 1981, άρθρα 4§5 και 6 (OAS T.S. No 60, OEA/Ser A/36).

112 Η έκδοση δε γίνεται στη βάση lex generalis – lex specialis μια και οι δύο συνθήκες θεωρούνται lex specialis για τους ίδιους λόγους η κάθε μια. Εάν υπάρχει διάταξη που καθορίζει την υπεροχή της μιας σύμβασης το πρόβλημα λύνεται, αν όχι, κατ' εφαρμογή του άρθρου 30§3 και 4 της Συνθήκης της Βιέννης για το δίκαιο των συνθηκών, εφαρμόζονται οι διατάξεις της νεώτερης συνθήκης μόνον εάν δεν αντιτίθεται σ' αυτή της προγενέστερης. Κατά συνέπεια, εάν η Σύμβαση του 1951 συνιστά lex posterior, υπερισχύει της διμερούς σύμβασης, άλλως εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 33.

Γ. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΤΟΥΝΤΑ ΑΣΥΛΟ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Γ.1. Αφρικανική Ήπειρος

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προστασία του αιτούντα άσυλο στον χώρο της Αφρικής. Στο πλαίσιο του Οργανισμού της Αφρικανικής Ενότητας(OAU- νυν Αφρικανική Ένωση- ΑΕ) υιοθετήθηκε το 1969[113] η Σύμβαση για τη ρύθμιση ειδικών θεμάτων των προβλημάτων των προσφύγων, που τέθηκε σε ισχύ το 1974, δέχεται στο άρθρο 1§1 τον ορισμό της έννοιας του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951, όμως στη 2η παράγραφο του διευρύνει και ζητά την εφαρμογή του σε κάθε πρόσωπου που, ‘’εξαιτίας εξωτερική επιδρομής, κατοχής, ξένης κυριαρχίας ή γεγονότων που σοβαρά διαταράσσουν η δημόσια τάξη σ’ ένα τμήμα ή σ’ ολόκληρη τη χώρα καταγωγής του ή ιθαγένειας του, είναι υποχρεωμένο να εγκαταλείψει τον τόπο της συνήθους διαμονής του και να ζητήσει καταφύγιο ή ιθαγένεια αλλού". Ο ορισμός αυτός ενδυναμώνει τον θεσμό του ασύλου, όταν στο άρθρο 2,4 τονίζει ότι ‘’τα κράτη θα κάνουν ότι μπορούν για να δεχτούν πρόσφυγες και να διασφαλίσουν την εγκατάσταση τους’’. Οίκοθεν νοείται ότι ο ορισμός αυτός ισχύει και εφαρμόζεται μόνο στα Αφρικανικά κράτη που έχουν κυρώσει τη Σύμβαση του 1969.

Γ.2. Ασία

Στον ασιατικό χώρο, υπογράφηκε το 1966 ένα πρώτο κείμενο αρχών για το καθεστώς και τη μεταχείριση των προσφύγων, το οποίο αναθεωρήθηκε στη Μπανγκόκ το 2001 με τη συνδρομή της Νομικής Συμβουλευτικής Επιτροπής Ασίας- Αφρικής. Άξιον μνείας είναι το γεγονός ότι και αυτός ο ορισμός περιέχει τον διευρυμένο ορισμό της έννοιας του πρόσφυγα της Αφρικανικής Σύμβασης.

Γ.3. Αμερικανική Ήπειρος

Στην αμερικανική ήπειρο, η Σύμβαση του Καράκας για το εδαφικό άσυλο επαναβεβαιώνει το δικαίωμα του κράτους για χορήγηση ασύλου[114], την υποχρέωση των άλλων κρατών να

[113] OAU Convention 10 September 1969, Governing the specific Aspects of Refugee problems in Africa, Recueil de Traites et autres Textes de Droit International concernant le Refugies. L'office du HCNUR, Geneve, 1982, σελ. 227 επ.

[114] Convention of Territorial Asylum (Caracas) 1954, Τέθηκε σε ισχύ 21 Δεκεμβρίου 1954, OAS, T.S. 19.

το σεβαστούν και να μην επαναπροωθήσουν άτομα που διώκονται για πολιτικά εγκλήματα (άρθρο 1-4). Η Διακήρυξη της Καρταχένα για τους πρόσφυγες το 1984[115] μεταξύ των κρατών της Κεντρική Αμερικής- με προσχώρηση Μεξικού-Παναμά, αποδέχτηκε τον διευρυμένο ορισμό της Αφρικανικής Σύμβασης.

Αξίζει ωστόσο, να σημειωθεί ότι και η Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΑΣΔΑ), ασχολήθηκε μέσω των οργάνων της, της Διαμερικανικής Επιτροπής και του Δικαστηρίου σε πρόσφατη υπόθεση που δημοσιεύτηκε τον Νοέμβριο του 2013. Συγκεκριμένα στις 25 Νοεμβρίου 2013, το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε για πρώτη φορά από το 1979 που δημιουργήθηκε υπόθεση σχετικά με αίτημα ασύλου και την αρχή της μη επαναπροώθησης καθιερώνοντας μια σειρά από ελάχιστες εγγυήσεις για το άσυλο και τη διαδικασία απέλασης όπως απορρέουν από την ΑΣΔΑ.

Η Περουβιανή οικογένεια Pacheco Tineo[116] συνελήφθη για παράνομη είσοδο στη Βολιβία τον Φεβρουάριο του 2001 παρότι διατείνονταν ότι είναι πρόσφυγες και ζήτησαν άσυλο. Έτυχε κακομεταχείρισης και απελάθηκε τελικά στο Περού, όπου φυλακίστηκαν οι γονείς. Η προσφυγή κατατέθηκε κατά της Βολιβίας για παραβίαση σειράς άρθρων της ΑΣΔΑ που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του ανθρώπου, έγινε δεκτή, από την Διαμερικανική Επιτροπή, διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο, το οποίο έκρινε ότι η Βολιβία παραβίασε το άρθρο 22§7 όταν απέλασε την οικογένεια που ζητούσε άσυλο, το άρθρο 22§8 που κατοχυρώνει την αρχή της μη επαναπροώθησης, το άρθρο 8 για δίκαιη δίκη και το άρθρο 25 για μη παροχή δικαστικής προστασίας. Τέλος τα άρθρα 17 και 19 που προστατεύουν την οικογένεια και το παιδί. Το ενδιαφέρον είναι ότι διέταξε την κυβέρνηση της Βολιβίας να εισηγηθεί ειδικά προγράμματα και σεμινάρια, για το προσωπικό της που ασχολείται με μετανάστες, για να μπορούν να αντιμετωπίζουν σωστά τους αιτούντες άσυλο, ενώ επιδίκασε αποζημίωση στην οικογένεια Tineo.

[115] Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the, International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama, Adopted by the Colloquium on the International Protection of Refugees in Central, America, Mexico and Panama, held at Cartagena, Colombia from 19 - 22 November 1984

[116] Inter-American Court of Human Rights, Case Familia Pacheco Timeo vs. Estado Plurinacional de Bolivia, Series C No. 272, 25 Novembre 2013

Γ.4. Ευρώπη

Γ.4.1.Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Στο Ευρωπαϊκό επίπεδο αξιόλογο είναι το έργο που έχει επιτελέσει το Συμβούλιο της Ευρώπης με την ‘’Ευρωπαϊκή Συμφωνία για τη μεταφορά ευθύνης, όσον αφορά τους πρόσφυγες’’ της 16ης Οκτωβρίου 1980[117], την ‘’Ευρωπαϊκή Συμφωνία σχετικά με την κατάργηση της άδειας θεώρησης για τους πρόσφυγες’’ της 20ης Απριλίου 1959[118], τη ‘’Σύσταση 787 (1976)[119] για την εναρμόνιση της πρακτικής σε θέματα νομιμότητας σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων και το Πρωτόκολλο του 1967, τη Σύσταση 293 (1961)[120] σχετικά με το δικαίωμα ασύλου, τη Διακήρυξη σχετικά με το εδαφικό άσυλο της 18ης Νοεμβρίου 1977[121] και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Έκδοση της 13ης Δεκεμβρίου 1957.[122]

Εκτός αυτών, η Ευρ.ΣΔΑ αν και δεν αναφέρεται ρητά σε ζητήματα ασύλου και προσφύγων, προστατεύει τους πρόσφυγες από την αρχή της μη επαναπροώθησης βασισμένη κυρίως στη διάταξη του άρθρου 3 αλλά και σε άλλες διατάξεις, παρέχοντας μια πλούσια νομολογία υπέρ της προστασίας ατόμων που απειλούνται με απέλαση ή επαναπροώθηση.[123]

Γ.4.2.Ευρωπαϊκή Ένωση

Τέλος, τα ζητήματα ασύλου και προσφύγων αποτελούν ένα εξαιρετικά κρίσιμο τομέα πολιτικής της ΕΕ, λόγω των μεταναστευτικών ροών και της αύξησης του αριθμού των αιτούντων άσυλο που δεν εμπίπτουν απαραίτητα στον ορισμό του άρθρου 1 της Σύμβασης

---

117 European Agreement on transfer of responsibility for Refugees, 16 Οκτωβρίου 1980

118 European Agreement on the abolition of visas for Refugees, 20 April 1959, ETS 31- Τέθηκε σε ισχύ την 4η Σεπτεμβρίου το 1960.

119 Recommendation 787 (1976) Κοινοβουλευτική Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, 26 Σεπτεμβρίου 1976.

120 Recommendation 293(1961), που υιοθετήθηκε από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 26 Σεπτεμβρίου 1961.

121 Declaration on Territorial Asylum, υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

122 European Convention on Extradition, Paris 13 December 1957, ETS 24. Τέθηκε σε ισχύ στις 18 Απριλίου 1960. Η Ελλάδα κύρωσε τη Συμφωνία με το Ν. 4165/29 Μάιου 1961.

123 Βλ. Ενδεικτικά ECtHR, Case Sharif Hussein Ahmed v. Austria, Application no. 25964/94, 17.12.1996, Case Chahal v. United Kingdom, Application no. 22414/93, 15 November 1996, Case M.S.S v. Belgium and Greece, Application no. 30696/09, 21 January 2011

του 1951. Έτσι, τελευταία παρατηρήθηκε μια έντονη νομοπαραγωγική δραστηριότητα, καθώς πλέον έχουν υιοθετηθεί σε κοινοτικό επίπεδο τα μέτρα εκείνα που αποτελούν τουλάχιστον την πρώτη φάση της διαδικασίας χορήγησης ασύλου, όπως η Οδηγία 2005/85/ΕΚ[124], σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα, η Οδηγία 2004/83/ΕΚ για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απατρίδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους[125], η Οδηγία 2003/9/ΕΚ[126] σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη, η Οδηγία 2001/55/ΕΚ[127], για παροχή Προσωρινής Προστασίας, η οποία προβλέπει τη συντονισμένη ανταπόκριση της ΕΕ σε περίπτωση «μαζικής εισροής» (αλλά δεν έχει ενεργοποιηθεί ποτέ).

Τον Ιούνιο του 2013 υιοθετήθηκε η Οδηγία περί συνθηκών υποδοχής από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η οποία προβλέπει την κράτηση των αιτούντων άσυλο μόνο αν δεν είναι δυνατή η εφαρμογή λιγότερο εξαναγκαστικών μέτρων, ως έσχατο μέτρο. Όταν χρησιμοποιείται η κράτηση, είναι απαραίτητη η εξατομικευμένη αξιολόγηση της νομιμότητας της κράτησης, οι κατάλληλες συνθήκες και η δικαστική εποπτεία (Η Υπ. Αρμ. Υπογραμμίζει την ανάγκη το μέτρο της κράτησης να εφαρμόζεται αναλογικά και μόνον όπου είναι απαραίτητο).

Επιπλέον, ο νέος μηχανισμός «Έγκαιρης Προειδοποίησης και Ετοιμότητας» στον αναδιατυπωμένο Κανονισμό «Δουβλίνου» (άρθρο 33)[128], για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτη μέλη από υπήκοο τρίτης χώρας ή άπατρι, δεν έχει ακόμη δοκιμασθεί. Ωστόσο, θετική εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι έχει ισχυροποιηθεί η επίγνωση των νομικών υποχρεώσεων που προκύπτουν από το άσυλο και τα άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία πρέπει να γίνονται σεβαστά στο πλαίσιο της διαχείρισης των συνόρων και της μετανάστευσης. Ο νόμος είναι σαφής σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο: στα άτομα που ενδέχεται να χρειάζονται προστασία πρέπει να παρέχεται πρόσβαση στην επικράτεια και οι διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων

124 ΕΕ L 326/13, 13.12.2005
125 ΕΕ L 304, 30.09.2004
126 ΕΕ L 031 , 06.02.2003
127 ΕΕ L 212, 07.08.2001
128 Κανονισμός 604/2013/ΕΕ, ΕΕ L 180/31. 29.06.2013

ασύλου που υποβάλλονται. Αυτό τόνισε το ΕυρΔΔΑ – Τμήμα μείζονος σύνθεσης – υπόθ. Hirsi Jamaa και λοιποί κατά Ιταλίας[129], για την ενίσχυση της αρχής της μη επαναπροώθησης. Όμως, δυστυχώς υπάρχουν αναφορές για άρνηση εισόδου στα σύνορα, για μη παραπομπή ατόμων που χρήζουν προστασίας στις αρμόδιες αρχές, για απελάσεις στο πλαίσιο των «ταχύρρυθμων διαδικασιών» κ.α.

Η Υπηρεσία FRONTEX εκπαιδεύεται ειδικά προς την κατεύθυνση αυτή, της εφαρμογής των διευρυμένων υποχρεώσεων αναφορικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ενώ ο Κανονισμός Δουβλίνο και ο αντίστοιχος Eurodac ισχύουν για αιτήσεις ασύλου που υποβάλλονται μετά την 1η Ιανουαρίου 2014.

Σε θεσμικό επίπεδο αξίζει να μνημονεύσουμε τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου ΙΙ για τους Πρόσφυγες και την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO)[130] με έδρα τη Μάλτα. Η ΕΕ μετά τους Κανονισμούς Δουβλίνο ΙΙ και ΙΙΙ εισέρχεται στην επόμενη φάση ανάπτυξης του κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου.

Άρχισε και συνεχίζεται η προσπάθεια ενσωμάτωσης σε εθνικό επίπεδο και η εφαρμογή των αναθεωρημένων νόμων της ΕΕ για το άσυλο, μεταξύ άλλων και με την υποστήριξη των θεσμικών οργάνων και φορέων της ΕΕ για να τεθούν σε εφαρμογή οι συμφωνηθείσες απαιτήσεις με μεγαλύτερη συνέπεια στις χώρες της ΕΕ. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα εξωτερικά σύνορα, μετά κυρίως τα τραγικά επεισόδια ανοικτά των ακτών, Ιταλίας, Μάλτας, το Φαρμακονήσι κ.α. Τον Ιούνιο του 2014 το Συμβούλιο συζήτησε «στρατηγικές κατευθυντήριες οδηγίες » (σύμφωνα με το άρθρο 68 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ) για τις μελλοντικές προτεραιότητες στους τομείς ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένου και του ασύλου.

Ας ελπίσουμε ότι η Ελλάδα θα προβεί στις σωστές προτάσεις για αλληλεγγύη και επιμερισμό των ευθυνών εντός ΕΕ, έτσι ώστε να επιτευχθεί συμφωνία για αποτελεσματικά μέτρα, βασισμένα σε αρχές για την περαιτέρω λειτουργία του κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου και άλλων δράσεων που επηρεάζουν τους πρόσφυγες και άτομα που χρήζουν διεθνούς προστασίας.

[129] ECtHR, Case Hirsi Jamma et al v. Ital, No. 27765/09, 23/02/2012

[130] European Asylum Support Office - EASO

Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πρόσφυγας και το άσυλο, έννοιες και θεσμοί στην καθημερινή διαχρονική πραγματικότητα, γνωστά από αρχαιοτάτων χρόνων[131] εξακολουθούν να μονοπωλούν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και τον 21ο αιώνα. Παρόλο το αισιόδοξο μήνυμα της Eleanor Roosevelt κατά την ημέρα της υπογραφής της Σύμβασης του 1951 " ότι από τώρα και στο εξής δεν θα υπάρχει κανένας πρόσφυγας" σήμερα αριθμούνται σε όλο τον κόσμο 52 εκατομμύρια προσφύγων από τα οποία τα 35 βρίσκονται εκτός της χώρας της μόνιμης κατοικίας τους. Το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο ασχολήθηκε με το ζήτημα των προσφύγων ήδη απο την εποχή της Κοινωνίας των Εθνών[132], ενώ σε περιφερειακό επίπεδο διαπιστώνουμε τη βούληση των κρατών να προχωρήσουν σε πιο δραστικά μέτρα. Αρχής γενομένης από τη Σύμβαση των Αφρικανικών κρατών του 1969 που περιλαμβάνει ένα διευρυμένο ορισμό της έννοιας του πρόσφυγα έως τις πρόσφατες εξελίξεις στον Ευρωπαϊκό χώρο, παρατηρούμε μια διαρκή νομοπαρασκευαστική διάθεση η οποία δεν συνάδει με την εφαρμογή των μέτρων στην πράξη. Ένα είναι βέβαιο ότι η παροχή ασύλου δεν αποτελεί ατομικό δικαίωμα και ότι τα κράτη με την πάροδο του χρόνου αναδεικνύουν μεγαλύτερο συντηρητισμό και φόβο στην υποδοχή προσφύγων. Από την άλλη πλευρά η διεθνής κοινότητα και ιδιαίτερα ο ΟΗΕ δεν κατάφεραν μέχρι σήμερα να διευρύνουν την έννοια του πρόσφυγα ενσωματώνοντας και άλλες κατηγορίες προσφύγων π.χ. απο φυσικές καταστροφές ,ή από ομαδικές εξόδους, αποτέλεσμα κυρίως εμφυλίων συρράξεων. Η πρόσφατη κατάσταση στη Συρία είναι ένα τραγικό παράδειγμα της αδυναμίας του ΟΗΕ να αντιμετωπίσει όχι μόνο την έκρυθμη κατάσταση στην περιοχή αλλά και την παροχή ασύλου στους εκατοντάδες Σύριους πρόσφυγες. Θετικό ωστόσο για την Ελλάδα κρίνεται το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια το θέμα της παροχής ασύλου ,μετά την υποβολή του αιτήματος από τους πρόσφυγες, έχει ανατεθεί σε μια ειδική υπηρεσία απομακρύνοντας την αστυνομία/διεύθυνση αλλοδαπών ,που ήταν αρμόδια μέχρι σήμερα. Θετικό επίσης χαρακτηρίζεται και το γεγονός οτι η νομολογία των ποινικών κυρίως δικαστηρίων της χώρας μας έχει εδραιωθεί τόσο υπέρ της εφαρμογής της Σύμβασης του 1951 όσο και της απαγόρευσης της επαναπροώθησης, σύμφωνα με το άρθρο 33 της Σύμβασης αλλά και το άρθρο 3 της ΕυρΣΔΑ. Φρονώ οτι η Σύμβαση του 1951 θα πρέπει να τύχει κάποιας σχετικής αναθεώρησης, ίσως με την υιοθέτηση ενός νέου Πρωτοκόλλου, έτσι ώστε να καλύψει όλα τα κενά που υπάρχουν για την πληρέστερη και πιο αποτελεσματική εφαρμογή της.

---

131 G. Tenekides, Droit International et Communautés Fédérales dans la Grèce des cites, RCADI, 1956-2, σελ. 539 επ. , E. Balogh,. Political refugees in ancient Greece, from the time of Tyrans to Alexander the Great, Witwatersand University Press, Johannesburg, 1943.

132 Βλ. τις καταστατικές Συμβάσεις που παρατίθενται και στο άρθρο 1Α1 της Σύμβασης του 1951.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Anagnostopoulou D. (ed.), Developments and Challenges of the EU Area of Freedom, Security and Justice, PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL CONFERENCEIN THE MEMORY OF DIMITRIOS EVRIGENIS, CENTRE OF INTERNATIONAL AND EUROPEAN ECONOMIC LAW (CIEEL)THESSALONIKI BAR ASSOCIATION, 2015, Thessaloniki, University of Macedonia Press.
- Battjes, H., 'The Systematic Nature of the Common European Asylum System', in F. Julien-Laferrière, H. Labayle and Ö. Edström (eds.), *The European Immigration and Asylum Policy: Critical Assessment Five Years after the Amsterdam Treaty*, Brussels, 2005, pp. 263-277.
- Bethlenfalvy von P., Reflection on the contemporary problems of the mass influx of asylum seekers and refugees, στο*International Solidarity and Humanitarian Actions*, International Institute of Humanitarian Law, San Remo, 10-13 Sept. 1980.
- Bettati M., L' asilepolitique en question. UN statut pour les réfugiés, *Perspectives Internationales*, P.U.F., Paris, 1985.
- Bettati M., Le statutjuridique du réfugié en Droit International, στο*The Refugee problem on universal, regional and national level,* Thesaurus Acroasium, vol. XIII, Thessaloniki 1987, σ. 89 επ.
- Borger V., *How the Debt Crisis Exposes the Development of Solidarity in the Euro Area*, *European Constitutional Law Review*, 2013, 9 (1): 7-36.
- Carillo J., La Convention Européenne des Droits de l' Homme et les demandeurs d' asile, στο*Actes du 16em Colloque de droit européen: Le droit de l' asile at les refugiés: Tendancesactuelles et perspectives d' avenir*, Lund 15-17 Sept. 1986, Council of Europe, Strasbourg 1987, σ. 28 επ.
- Carlier J-Y, and others (eds), *Who is a Refugee?,* Kluwer Law International, the Hague,1997
- Casini L., *Solidarity between States in the Global Legal Space*, SSRN 2013
- Cherubini, F., *Asylum Law in the European Union*, Routledge, 2015.
- Chetail, V., 'Are Refugee Rights Human Rights? An Unorthodox Questioning of the Relations between Refugee Law and Human Rights Law', in R. Rubio-Marín (ed.), *Human Rights and Immigration, Collected Courses of the Academy of European Law*, OUP, 2014, pp. 19-72.
- Coles G., Temporary refuge and the large scale influx of refugees, *Australian Yearbook of International Law*, 1983, σ.189 επ.
- Cox Tr. N., Well-founded fear of persecution: The sources and application of a criterion of refugee status, *Brooklyn Journal of International Law*, 1984, σ.325 επ.
- ChristopoulosDimitris, Greece: Refugee Crisis on a Knife's Edge, στοAnazlyze Greece! News and Left Politics, 15.11.2015.
- De Bruycker et al., *Setting up a Common European Asylum System: Report on the Application of Existing Instruments and Proposals for the New System, Study*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Policy Department

C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Civil Liberties, Justice and Home Affairs, Doc PE 425.622, 2010.

- Durkheim E., *The Division of Labor in Society* [1893], Free Press, New York, 2013.
- Feliciano F., The principle of non-refoulement: A note on international legal protection of refugees and displaced persons, *Philippine Law Journal*, 1982, σ. 598 επ.
- Fonteyne J. P. L., Burden-sharing: An analysis of the nature and function of international solidarity in cases of Mass influx of refugees, *Australian Yearbook of International Law*, 1983, σ. 162 επ.
- Gil-Bazo, M.-T., 'The Charter of Fundamental Rights of the European Union and the Right to Be Granted Asylum in the Union's Law', RSQ, 2008, pp. 33-52.
- Goodwin-Gill G., The limits of the power of expulsion in Public International Law, *British Yearbook of International Law*, 1974-75, σ. 55 επ.
- Goodwin-Gill G., Non refoulement and the new asylum seekers, *Virginia Journal of International Law*, 1986, σ. 897 επ.
- Goodwin-Gill, G.S., and Lambert, H. (eds.), *The Limits of Transnational Law: Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union*, CUP, 2010.
- Goudappel, F.A.N.J., and Raulus, H.S.R. (eds.), *The Future of Asylum in the European Union: Problems, Proposals and Human Rights*, TMC Asser Press, 2011.
- Grahl-Madsen A., *Refugees in Orbit: Some constructive proposals,* AWR Bulletin 1979, σ. 118 επ.
- Grahl-Madsen A., Political rights and freedom of refugees, στο*African Refugees and the Law*, SIAL, Uppsala, 1978, σ. 47 επ.
- Hailbroner K., Non-refoulement and "humanitarian" refugees: Customary International law or wishful legal thinking?,*Virginia Journal of International Law*, 1986, σ. 857 επ.
- Harvey, C., 'The Right to Seek Asylum in the European Union', European Human Rights Law Review, 2004, pp. 17-36.
- Hathaway J., *The Law of Refugees Status*, Cambridge University Press, 2014.
- Hathaway J., *The rights of refugees under international law*, Cambridge University Press, 2005.
- Heuven-Goehard G. J., *The problem of refugees*, RCADI 1951-1, σ. 265 επ.
- Hyndman P., Refugees under International Law with a reference to the concept of asylum, *Australian Yearbook of International Law*, 1986.
- Julien-La ferriére F., Extradition et droit d' asile. La cooperation des états, *Etudes Polémologiques*, 1987.
- Ippolito, F., and Velluti, S., 'The Recast Process of the EU Asylum System: A Balancing Act between Efficiency and Fairness', RSQ, 2011, pp. 24-62.
- Koroma A.G., *Solidarity: Evidence of an Emerging International Legal Principle, στο H. P. Hestermeyer, D. König, P.-T. Stoll & (eds), Coexistence, Cooperation and Solidarity, Liber AmicorumRüdigerWolfrum (Vol I), BRILL/ Nijhoff, 2012*, pp. 103-130.
- Leuterpacht P., Le droit d' asile en Europe, στο F. Rigaux (ed), *Droit d' asile*,

Story Scientia, Bruxelles, 1988, σ. 69 επ.
- Mariño Menéndez, F.M., 'Recent Jurisprudence of the United Nations Committee against Torture and the International Protection of Refugees', RSQ, 2015, pp. 61-78.
- Martin S., Non refoulement of refugees, United States compliance with international obligations, *Harvard International Law Journal*, 1983, σ. 357 επ.
- McAdam, J., 'Interpretation of the 1951 Convention', in A. Zimmermann (ed.), *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, OUP, 2011, pp. 75-115.
- Melander G., *Responsibility for examining an asylum request*, IMR, 1986, σ. 220 επ.
- Molinier J., *Les principesfondateurs de l'Unioneuropéenne*, Toulouse, Mission de recherche Droit et Justice de l'Université de Toulouse, 2004.
- Naskou-Perraki P., «Who is a refugee? (Greece) », στο*Who is refugee? Comparative Case-Law Study*, 1997, The Hague: Kluwer Law International, σ.441επ.
- Nicolosi S. F., "Going Unnoticed? Diagnosing the Right to Asylum in the Charter of Fundamental Rights of the European Union", *European Law Journal*, 2017, 23 (1-2): 94–117.
- Papageorgiou I., (2013). The Europeanization of immigration and asylum in Greece (1990-2012). TheInternationalJournalofSociology. vol.43 no.3 σ.72-90.
- Peers, S., 'The Second Phase of the Common European Asylum System: A Brave New World — or Lipstick on a Pig?',Statewatch, 2013.
- Peers, S., Guild, E., Acosta, D., Groenendijk, K., and Moreno Lax, V., EU Immigration and Asylum Law (Text and Commentary): Second Revised Edition. Vol. 2: EU Immigration Law, 2nd edn., Brill, 2012.
- Serbos S. & Baxevanis Chr., Aligning Europe: The Syrian Refugee Crisis and the Geopolitics of the Region, *International Relations and Diplomacy*, Volume 4, Number 6, June 2016 (Serial Number 33), pp. 390-406.
- Sherif-Bassiouni C., *International extradition and world public order*, Lyeden, 1974
- Stjernø S., *Solidarity in Europe: The History of an Idea*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Stenberg G., Non expulsion and non-refoulement, *Studies in International Law*, vol. 9, IustusForlag, Uppsala, 1989.
- Takkenberg A. and Tahbaz Ch., *The Collected TravauxPreparatoires of the 1951 Geneva Convention relating to the States of Refugees*, Dutch Refugee Council under the auspices of the European Legal Network on Asylum, Amsterdam 1988.
- Thomas W-I &Znaniecki F., *The Polish Peasant in Europe and America*, Chicago University Press, 1918-1920.
- Tomuschat Chr., 'Pactasuntservanda' στο Andreas Fischer-Lescano et al. (eds), *Frieden in Freiheit: Festschrift für Michael Bothe zum 70*. Geburstag (Baden-Baden: Nomos, 2088), 1047-1065.
- Toscano, F., 'The Second Phase of the Common European Asylum System: A Step Forward in the Protection of Asylum Seekers?', Institute for European Studies Working Papers, No 7, 2013.

- Triantafyllidoy Anna, In Europe, a Need for Bold Decisions, The Huffington Post, 21.09.2015
- Triantafyllidoy Anna, Irregular migration in the Mediterranean: four key principles for solving crisis, LSE EUROPP, 21 April 2015
- Tsitselikis K., "Greece", Transnational Migration in Transition: State of the Art Report on Temporary Migration, Collected Working Papers from the EURA-NET PROJECT (P. Pitkänen and S. Carrera, eds.), pp. 142-167, διαθέσιμοσε: http://www.uta.fi/edu/en/research/projects/eura-net/publications/State-of-the-art_EURA-NET.pdf
- Tsitselikis, K. and G. Agelopoulos, 2017 [under publication] "Temporary immigrants and refugees in Greece: transformative challenges", Temporary Migration, Transformation and Development. Evidence from Europe and Asia, Routledge, P. Pitkänen, T. Hayakawa, M. Aksakal, K. Schmidt and M. Asis and S. I. Rajan
- Walker Neil, Europe's Area of Freedom, Security and Justice, Oxford University Press, Oxford 2004.
- Vanheule Dirk, Jianne van Selm and Christina Boswell, The Implementation of the Article 80 TFEU on the Principle of Solidarity and Fair Sharing of Responsibility, including its financial Implications, between the Member States in the field of Border Checks, Asylum and Immigration, Study for the European Parliament DG Internal Policies – Policy, Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affaires – Civil Liberties, Justice and Home Affairs. European Parliament, Brussels 2011.
- Weis P., The International Potection of Refugees, *American Journal of International Law*, 1954, σ. 193 επ.
- Weis P., *Legal aspects of the problem of asylum*, International Law Association, 1964.
- Zwamborn M., The scope for a refugee policy of the European Communities as part of an overall Human Rights Policy, στο*Refugees in the World: The European Community's Response*, Report of the International Conference, the Hague, 7-8 December 1989, Netherlands IHR, σ. 87 επ.

Ελληνική

- Ακριβοπούλου Χρ. – Παπανδρέου Μ., Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙ), στην ιστοσελίδα του Ομίλου «Αριστόβουλος Μάνεσης» (http://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asyl/).

- Αναγνωστοπούλου Δ., «Άρθρο 80 ΣΛΕΕ» στο Β. Χριστιανός, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ – Κατ' άρθρο ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σσ. 471-474,
- Αυδή Β., Η απόδειξη στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2010, σ.417 επ.
- Γαλάνης Θ., *Η αλληλεγγύη στην ενωσιακή δικαιοταξία - Απόπειρα προσέγγισης μιας θεμελιακής αξιακής αρχής του ενωσιακού δικαίου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.
- Δημητροπούλου Γ., Παπαγεωργίου Ι., *Ασυνόδευτοι Ανήλικοι Αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα*, Μελέτη σχετικά με την αντιμετώπιση από την Πολιτεία των αλλοδαπών ασυνόδευτων ανηλίκων που ζητούν άσυλο στην Ελλάδα Κατόπιν ανάθεσης από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, Απρίλιος 2008.
- Διεθνής Αμνηστία, *Η ψευδαίσθηση της «ασφαλούς χώρας» για την Τουρκία καταρρέει*, 23 Μαρτίου 2016.
- Δον. Παπαγιάννης, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001.
- Δον. Παπαγιάννης, "Ο Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας", ΕΕΕυρΔ 2010, σ.345επ
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *ΕΚΘΕΣΗ για τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας της 18ης Μαρτίου 2016 για το προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα υπό το πρίσμα του Ν.4375/2016*, 25 Απριλίου 2016.
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Παρατηρήσεις επί του Σ/Ν που τροποποιεί τους Ν. 3907/2011 και 4251/2014 και προσαρμόζει την Ελληνική νομοθεσία στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ,* Αθήνα, 7 Μαρτίου 2016.
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Σχόλια – κριτικές παρατηρήσεις επί των διατάξεων και της εφαρμογής του Ν. 4375/2016*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη, 21 Απριλίου 2016.
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Παρατηρήσεις του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες επί του Νόμου 4375/2016*, Αθήνα, 8 Απριλίου 2016.
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Παρατηρήσεις του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες επί του Νόμου 4375/2016*, 8.4.2016.
- Καλαβρός Γ. -Ε. Φ. και Θ. Γ. Γεωργόπουλος, Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος ΙΙ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
- Κερασιώτης Β., Μεταχείριση αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα και Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙ - ΕΔΔΑ, απόφαση της 21.1.2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδος, στην ιστοσελίδα του Ομίλου «Αριστόβουλος Μάνεσης», (http://www.constitutionalism.gr/1886-metaheirisi-aitoyntwn-asylo-stin-ellada-kai-kanoni/)

- Κουλοχέρης Σπ., Η συνέντευξη με τους αιτούντες άσυλο για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2008, σ.571 επ.
- Μαργαρίτης, Κ., *Η Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ΕΕ και η Συνθήκη της Λισαβόνας,* Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016.
- Μαρούδα, Μ.-Ν. – Β. Σαράντη, Προσφυγικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016.
- Μάζου Ηλ.,Η απαλλαγή των προσφύγων από τον φόρο μεταβίβασης ακινήτων για την αγορά πρώτης κατοικίας, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών,2007,σ.655 επ.

- Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ., 2003, Μεταναστευτικές Τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική, σειρά μμελέτες 15, εκδόσεις ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Αθήνα
- Μπαντή-Μαρκούτη, Β.: Η συνέντευξη για το καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα στις υποθέσεις φόβου δίωξης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2014, σ. 489 επ.
- Μπαξεβάνης Χ., Η Αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών (άρθρο 80 ΣΛΕΕ) στο πεδίο του ασύλου, της μετανάστευσης και των συνόρων, 2017, Εκδ. Ανικούλα.
- Μπαξεβάνης Χ., Η Ε.Ε. σε προσφυγική κατάσταση έκτακτης ανάγκης: 10 + 1 Προτάσεις για το Μεταναστευτικό, *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Εκδ. Παπαζήση, Μάρτιος-Οκτώβριος 2015, Διπλό Τεύχος 34-35, σσ. 95-100.
- Μπαξεβάνης Χ., Η αξιολόγηση της παραβίασης των κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων κατά την εξέταση των αιτημάτων ασύλου, *Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου,* 2/2014, Τόμος 34, Απρίλιος-Ιούνιος, σσ. 157-159 .
- Μπαξεβάνης Χ., Η έννοια της «ένοπλης συρράξεως» σε σχέση με τον ορισμό που έχει διατυπωθεί στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και η προβολή της στο πεδίο του προσφυγικού δικαίου. *Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδόσεις του Επιστημονικού Κέντρου Αναλύσεως και Σχεδιασμού Πολιτικής (Ε.Κ.Α.Σ) του Υπουργείου Εξωτερικών, Μάρτιος 2014, σσ. 71-82.
- Μπαξεβάνης Χ., Η Προσφυγική Κρίση στην Ευρώπη: Μετά την "Αραβική Άνοιξη" και στη σκιά του ISIS.", *ForeignAffairs.TheHellenicEdition,* 39 (2016): 97-115.
- Μπαξεβάνης Χ., Ο δικαστικός έλεγχος της κράτησης αλλοδαπών, ΔΕΕ C-146/14 PPU, Mahdi, 05.06.2014, *Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου,* 1/2015, σσ. 82-90.
- Μπαξεβάνης Χ., Το χρονικό της προσφυγικής κρίσης: από την agenda της ΕΕ για τη μετανάστευση στη Συμφωνία της 18ης Μαρτίου, *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος*, Τεύχος 6, Έκδοση της Μονάδας Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μάιος 2016, Εκδ. Παπαζήση, σσ.19-35.
- Μπρεδήμας Α., Η αρχή του non-refoulement. Θεωρητικές όψεις και ελληνική πρακτική, *Νομικό Βήμα*, 38, σ. 561 επ.
- Νάσκου-Περράκη Π., Γ. Παπαγεωργίου, Χ. Μπαξεβάνης, Πρόσφυγες και Αιτούντες Άσυλο-Παγκόσμια, Ευρωπαϊκή και Εθνική Διάσταση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017

- Νάσκου-Περράκη Π, "Η Προστασία του Πρόσφυγα», στο Π. Νάσκου-Περράκη, *Δικαιώματα του Ανθρώπου: Παγκόσμια και περιφερειακή προστασία. Θεωρία-Νομολογία*, Εκδόσεις Σακκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2016, σ. 56επ.
- Νάσκου-Περράκη Π, Η Έννοια και η λειτουργία του θεσμού του ασύλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, *Αρμενόπουλος*, 2015, σ. 367 επ.
- Νάσκου-Περράκη Π., «Ανάλεκτα περί Ασύλου και Προσφύγων», Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999.
- Νάσκου-Περράκη Π., «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και πρόσφυγες: Χορήγηση δίκαιης ικανοποίησης κατά το άρθρο 50 ΕυρΣΔΑ», στο *Η ΕυρΣΔΑ και ο ρόλος της στην προστασία των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο*, έκδοση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, 1999, σ.26.
- Νάσκου-Περράκη, Π., «Αίτηση χορήγησης ασύλου και διαδικασία αναγνώρισης προσφυγικής ιδιότητας στην Ελλάδα – Μια σφαιρική θεώρηση υπό το φως των νεοτέρων εξελίξεων», 'Αρθρα 24 και 25 του Ν. 1975/91, όπως τροποποιήθηκαν από τα άρθρα 1 και 2 του Ν. 2452/96, ΕΕΕυρΔ, 1, σ.39επ.
- Νάσκου-Περράκη Π., «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και πρόσφυγες: Χορήγηση δίκαιης ικανοποίησης κατά το άρθρο 50 ΕυρΣΔΑ», στο *Η ΕυρΣΔΑ και ο ρόλος της στην προστασία των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο*, έκδοση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, 1999.
- Νάσκου-Περράκη, Π., «Η διαδικασία αναγνώρισης προσφυγικής ιδιότητας σύμφωνα με το Π.Δ. 61/1999», ΕΕΕυρΔ, 4, σ.725επ.
- Νάσκου-Περράκη Π., «Η προσφυγική ιδιότητα: Κριτήρια και διαδικασίες για την αναγνώρισή της, Παρουσίαση περιπτώσεων από την διεθνή και ελληνική πρακτική» στο *Η Προστασία των Προσφύγων*, Έκδοση Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, 1995.
- Νάσκου-Περράκη Π., «Η πορεία για την εναρμόνιση του Ασύλου στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο *Η Προστασία των Προσφύγων*, Έκδοση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, 1995.
- Νάσκου-Περράκη Π., *Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη – Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων*, Αντ. Σάκκουλας, 1991.
- Νάσκου-Περράκη Π. και Χρ. Α. Μπαξεβάνης, Πρόσφυγες: Κώδικας Νομοθεσίας και Νομολογίας, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Ανικούλα, 2016.
- Newland K., Τα ταραγμένα νερά. Διάσωση των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων στη θάλασσα, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2002, σ.149 επ.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η. , "Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου σε συνθήκες κρίσης", ΕΕΕυρΔ 1:2016, σσ. 9-11.
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η. , "Η Ευρωπαϊκή αλληλεγγύη στα πεδία της μεταναστευτικής πολιτικής και της πολιτικής ασύλου – Από την διακήρυξη στην υλοποίηση", ΔτΑ, Νο 48/2010, σσ. 1017-1035.
- Ντάλης Σ., *Η "δύσκολη" Ευρώπη - Σε αναζήτηση της νέας ευρωπαϊκής αλληλεγγύης*, Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση, 2017.
- Παπαγεωργίου Ι., (2015). Η διοικητική κράτηση των αλλοδαπών: Διεθνής νομοθεσία και πρακτική. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαγεωργίου Ι, Δημητροπούλου Γ., (2008). Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα. Έκδοση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους

Πρόσφυγες στην Ελλάδα.

- Παπαγεωργίου Ι., (2015). Η πολιτική ασύλου και ο Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙ και ΙΙΙ. Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ. Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ. Επιμέλεια: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ. Θεσσαλονίκη - Ελλάδα. Θεσσαλονίκη. σ.457-474.
- Παπαγεωργίου Ι., (2015). Διοικητική κράτηση αλλοδαπών: το ιστορικό και νομικό πλαίσιο. Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου. vol.2014 no.2-3 σ.148-151.
- Παπαγεωργίου, Ι.: Η πρόληψη και η μείωση της ανιθαγένειας ως απαιτητό δικαίωμα – Σχολιασμός της απόφασης του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Απελαθέντων Δομινικανών και Αϊτινών κατά Δομινικανής Δημοκρατίας, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2014 σ. 286 επ
- Παπαγεωργίου Ι., (2013). Ο εξευρωπαϊσμός των πολιτικών ασύλου και μετανάστευσης: από την 'κοινοτικοποίηση' στην συλλογική επιτήρηση;. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης. no.40.
- Παπαγεωργίου Ι., Το άσυλο και η μετανάστευση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, *Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου*, 2010, 499 επ
- Παπαδοπούλου Δ, 2007, «Η κοινωνική ενσωμάτωση των μμεταναστών: Από μία στερεοτυπική σε μία συμμετοχική πραγματικότητα», αφιέρωμά στη Μετανάστευση στο περιοδικό Γεωγραφίες.
- Παπασιώπη-Πασιά, Ζ., *Δίκαιο Αλλοδαπών,* Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2015.
- Παπασιώπη-Πασιά Ζ.-Καλαντζή Ε. Το νομικό πλαίσιο τέλεσης γάμου στην Ελλάδα στην περίπτωση των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο. Με αφορμή την απόφαση 390/2013 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κω, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών,2013,σ.371 επ.
- ΠερράκηςΣτ., Η προστασία των προσφύγων στη διάρκεια των διεθνών ενόπλων συρράξεων, στο Σ. Περράκης (επιμ.), *Το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1989, σ. 121 επ.
- ΠερράκηςΣτ. (επιμ.), Ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ε.Ε., Πρακτικά Ημερίδας, Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2007

- Πιταροκοίλη Β., "Το δικαίωμα στο άσυλο: ένα «κενό» δικαίωμα; Επιθεώρηση Μεταναστευτικό Δικαίου, Τεύχος 2-3/2014, Μάιος Δεκέμβριος, σ.141 επ.
- Πουλαράκης, Ε*., Η Προσωρινή Δικαστική Προστασία του Αλλοδαπού από την Πράξη της Διοικητικής Απέλασης*, 2014, Νομική Βιβλιοθήκη
- Σαχπεκίδου Ε., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εκδ. Σακκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013, σσ.107-108.
- Σαχπεκίδου Ε., Πρόσφατη Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) για το άσυλο και τους πρόσφυγες, *Αρμενόπουλος*, 2015, 390 επ.
- Schnapper D, 2008, Η Κοινωνική ενσωμάτωση. Μία σύγχρονη προσέγγιση, για την ελληνική μμετάφραση πρόλογος επιμέλεια Δέσποινα Παπαδοπούλου, Αθήνα, εκδ. Κριτική.
- ΣιταρόπουλοςΝ.,Το ζήτημα της σύγχρονης ερμηνείας της διεθνούς νομικής έννοιας "πρόσφυγας". Σχετικοί ζωτικοί προβληματισμοί και προτάσεις για μια μεθοδολογία βασισμένη σε γενικές δικαίικές διατάξεις, Επετηρίδα Δικαίου

Προσφύγων & Αλλοδαπών, 1999, σ.17 επ..
- Skordas, A. &Sitaropoulos N., Why Greece is not a safe host country for refugees, *International Journal of Refugee Law*, 1/2004, pp. 25-52.
- Σπυροπούλου, Α.Μ., *Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ως πρόσφυγες και μετανάστες*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016.
- Σπυροπούλου, Γ. και Χριστόπουλος Δ., *Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε» ; - Ένας απολογισμός διαχείρισης και προτάσεις διεξόδου*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2016.
- Σταυροπούλου Μ., Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα πριν τριάντα χρόνια, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2006, σ.417 επ.
- Σταυροπούλου Μ., Η προστασία των προσφύγων και το έργο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2000, 125 επ.
- Στεφανάκη Κ., Ποιος είναι πρόσφυγας – Μικτές Μεταναστευτικές ροές και νέες τάσεις – Η διάκριση μεταξύ προσφύγων και μεταναστών για οικονομικούς ή άλλους λόγους, στην έκδοση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, *Η διοικητική κράτηση των αλλοδαπών – Διεθνής Νομοθεσία και Εθνική Πρακτική*, (Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, 15-16 Σεπτεμβρίου 2014), Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, 11 επ.
- Τάκης Ανδρ., "Μακροχρόνια διαμένοντες χωρίς χαρτιά: Το «καταραμένο απόθεμα» των ευρωπαϊκών πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου", στην ιστοσελίδα του Ομίλου «Αριστόβουλος Μάνεσης» (http://www.constitutionalism.gr/%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/)
- Τάκης Ανδρ., "Πέρα από το Δουβλίνο ΙΙ", στο Δέσποινα Συρρή, *Συμβιώνοντας με τη μετανάστευση,* εκδ. Ιανός, Αθήνα 2011, σ.25επ.
- Τάκης Αθ., Διεθνής Προστασία και σεξουαλικός προσανατολισμός σο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2013, σ.423 επ.
- ΤσαπούληΕμ. Γενική επισκόπηση της ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης,Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών,2006, σ.397 επ.
- Τσολάκη Δ., "Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές: Αποτίμηση του σχετικού νομικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσής και προτάσεις για την βελτίωσή του", Μεταναστευτικό Δίκαιο, Νοέμβριος 2016, σσ. 13-21, διαθέσιμο σε: file:///C:/Users/christos%20baxevanis/Downloads/50-97-1-SM.pdf
- Τσέκερη, Ν.: Η απόφαση Lubanga και η «ενεργός συμμετοχή σε εχθροπραξίες» στην περίπτωση των κοριτσιών μελών ενόπλων ομάδων, Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων & Αλλοδαπών, 2014, σ.509
- Τσιτσελίκης Κ., "Σκέψεις για μια δικαιοκρατική προσέγγιση του προσφυγικού", στο *Θέσεις*, τ. 134, Ιαν.-Μαρ. 2016
- Τσιτσελίκης Κ., "Το μεταναστευτικό ως μεταβλητή γεωμετρία δικαιωμάτων και αποκλεισμών", στην ιστοσελίδα του Ομίλου «Αριστόβουλος Μάνεσης» (http://www.constitutionalism.gr/tsitselikis-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C/)

- *Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες*, Θέσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για την Επικουρική Προστασία της Οδηγίας της ΕΕ για την Αναγνώριση του Καθεστώτος του Πρόσφυγα στις περιπτώσεις σοβαρής και προσωπικής απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας.
- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – Γραφείο Ελλάδας, *Εγχειριδίου για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων.*
- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – Γραφείο Ελλάδας, *Επίκαιρα Ζητήματα Προσφυγικής Προστασίας στην Ελλάδα*, Ιούλιος 2013.
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων,* στ' έκδοση, Αθήνα 2009.
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, *Ερμηνευτικό Σημείωμα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες Το βάρος της απόδειξης και η αποδεικτική ισχύς των ισχυρισμών κατά την εξέταση των αιτημάτων ασύλου*.
- Φίλης, Κ. *Πρόσφυγες, Ευρώπη, Ανασφάλεια*, Αθήνα, Εκδ. Παπαδόπουλος, 2017.
- Χοτούρας Δ., Περιβαλλοντικοί Πρόσφυγες, Μελέτη δημοσιευμένη από το InstitutpourlaSécurité EnvironnementaleetHumaine, Université desNationsUnies (UNU, Bonn), 11 Οκτωβρίου 2005.
- Χριστιανός Βασίλειος, *Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ – Κατ΄ άρθρο ερμηνεία*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Χριστόπουλος Δ., *Στο Ρίσκο της Κρίσης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα. 2013.
- deZayas, International law and mass population transfers, *Harvard International Law Journal*, 1975, σ. 207 επ.
- Χρυσομάλλης Μ-Δ., *Η αρχή της αλληλεγγύης στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Έννοια, πεδίο εφαρμογής και νομική φύση*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα, 2017.